

CURA INFANTUM.

Dissertatio

Inauguralis Medica

quam

annutu Inclytae Facultatis Medicae,

pro obtinendo

in Regia Scient. Univ. Hungarica

Medicinae Doctoris Gradu

FRANCISGUS FLÓR.

*In Theses adnexas disputabitur in palatio Universitatis
maiore Die 30 Mensis Martiæ hora 11-a 1833.*

PESTHINI.

Typis Josephi Beimel.

KISDEDÁPOLÁS

mellyről

a' Tekintetes Orvosi-Kar' engedelmével

a'

Pesti Magyar Királyi Egyetemben

Orvos-Doctorrá létekor

FLÓR FERENCZ.

PESTEN.

Nyomt. Beimel József betűivel.

Tekintetes és Tudós

STREITT JÁNOS,

*Orvos-Doctor Úrnak, Ő Császári Királyi Fő-Herczeg
József Magyar Ország' Nádor - Ispánja Udvari Orvos-
sának, a' Tekintetes Pest' Orvosi-Kar' rendes Tagjának
és több esztendeig volt Dekánjának, 's a' t.*

tisztelete jeléül

ajánlja

a' Szerző.

KISDEDÁPOLÁS.

*Aetas parentum, peior avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiore.*

Horat.

Bévezetés.

Szenvedésekkel, és halálos veszedelmekkel rendelé a' Nagy Természet öszveköttve lenni legfőbb örömet egy anyának, mellyet érez ohajtott első megpillantásán kedves magzatjának; és a' mint az elválasztó percz nem érzett gyönyörűségek' özönébe meríti érzelmeit szerencsés létrehozása után az epedve várt kis új polgárnak: úgy keserűvé is válhatik a' pillanat' reménylett édessége, midőn, vagy a' magzat léte' kezdetén a' nélkül, hogy izelné az életet, mellyet most már ön erejével kellene folytatnia, szerencsétlen szülés alatt az örök világba oly igen korán ótszenderül, — vagy drágán vásárolva születését, csak az anyai élet' hunytával ébredhet árvalétre, — ártatlan gyilkossa szülőjének! — sőt mind ketten-is, az éltök után kajánul leselkedő halál' áldozatjává lehetnek, könnyeket csak és bűt hagyva magok után gyász emlékül a' vérző rokon keblekben. — Így minden szülésnél két életet látunk halálos veszélyekkel küzdeni: az anyáét, és magzatét, kettős figyelmet kell tehát fordítanunk egy szülőasszony' állapotjára: és ez annyival szentebb kötelessé-

ge minden ember-barátnak; mert védelem nélkül látjuk vivni az ártatlan szenvedőket hatalmas ellenséggel. — Hányszor ragadják ugyan-is túl eszméletén kínos fájdalmai az erejében fogyott vajudó anyát, hányszor lepik meg véletlen a' szűlfájdalmak, 's kivált hányszor orvosi segedelem szükében ügyetlen, hozzá nem értő kezek között, és ilyenkor ki védje, ki oltalmazza a' gyenge újonnan született ki ápolja illendő gyengeséggel a' tehetetlen magzatot? ki, sirva lép az életbe, mintegy segedelmét könyörögve másoknak e' veszélyel teljes pálya' kezdetén: — De tegyük fel a' legszerencsésebb szülést gondoljunk egy, ép magzatot életet mosolygani a' halál harczát kiállott anya' keblén: avagy az anyai keblen határozodik e' az emberi élet utolsó célja? nem kívánunk e' nőni, erősödni, telyes virágzásu férfikort, és tartós egészségü vénséget érne? — 's mind ezt hányféle történetes környületek, hány akarva, vagy tudatlanságból tett intézkedések, és az életnek mily sokféle testi, 's lelki befolyási határozzák? úgy, hogy legtöbbnyire első nevelőinktől függ: vallyon ép lelkü, izmos testü, 's egészséges polgári leendünk-e e' bajokkal terhes világnak, vagy első korunktól keblünkben hordozzuk az előbb, vagy utóbb kifejlendő nyavalyák' fészkeit, és rövid gyenge gyermekségünbből férfikort soha nem érve, korán hanyatló vénségbe törpüljünk.

Ezeket, és több illyeket gondolóra véve, úgy hiszem, céliránytalan munkába nem fogtam, ha mint kezdő orvos az emberi életet kezdeténél veszem vizsgálat alá, azt a' bölcsőtől kezdve, első éveiben kísérem, reményelve

jelen értekezésemmel hazám' Leányainak egy
hasznos kézi könyvecskét ajándékozhatni, melly-
nek útmutatása szerint a' magzat célirányosan
neveltetve, a' világnak egészséges polgárává, 's
szülőinek hosszan tartó örömévé válhassék.

Vezérem vala maga a' természet, és orvosi
ösméreteim, mellyekhez a' tapasztalásból, és
jelesebb férfiak' irományiból tanultakat józan
ész által kivántam alkalmaztatni; 's csak a'
mellyek azokkal egyezni látszottak, méltat-
tam figyelemre, ellenben nem mulatván-el fel-
jegyezni a' visszaéléseket, mellyek a' tudat-
lanság' és bal előítéletek' szüleményei.

A' munka' foglalataja következendõ:

A' szülés	1 §.
A' gyermek' életjelei szülés alatt	2 —
A' Lehelés, és ez által változott vérkerengés	3 —
Lekötése a' köldök'sinórnak	4 —
A' szájüregben egybegyült nyálka' eltá- voztatása	5 —
A' gyermekszurók' kiürítése	6 —
Fürösztés	7 —
Mosás	8 —
A' test' egyes részeinek tisztogatása	9 —
A' gyermeki vizsgálat	10 —
Az álhaláltól meglepettel való bánás	11 —
Öltöztetés	12 —
Helyezetje az újszülöttnek	13 —
Az anya tej általi táplálás	14 —
A' Dajkák, — azok választása, 's vál- toztatása	15 —
A' szoptatók' életrendje	16 —
Táplálás álati tej' segedelmével	17 —
Gyermeki étkek	18 —
Természeti kiürítések	19 —
A' Gyermek-szoba	20 —
Ébren-lét, és álom	21 —
Testi mozgások	22 —
Játék, és foglalatoság	23 —
Az indulatok	24 —

1. §.

A' Szűlés.

A' fogantatás' perczétől, melly jóllehet homályos, azonnal támad a' magzatban egy belső ösztön a' tökéletes kifejlődésre, 's ha a' természet kül befolyások által munkájában nem akadályoztatik, minden további segedelem nélkül az ugyan általa meghatározott idő alatt lépcsőnként egy tökéletes emberi test fejlődik ki.

A' Szűlés' jelenlétét nyilvánosítja a' természet bizonyos fájdalmak által, mellyek a' kereszt-csontban kezdődvén a' vékonyokon előre, és a' csombokon lefelé terjednek, ezek alatt megreped a' vízi holyag, kiürítettik a' gyermekviz, melly által a' részek megnedvesítettvén, igen elősegittetik a' szűlés. — Szükség ugyan ekkor a' természet' segítségére lenni, de ha rendes és természetes szűlést reménylhetni, bizzuk azt reá, 's a' segítő személy félretévén minden mesterkedéseket, a' szülőnek alkalmas helyzetet rendeljen, minekutánna a' mérsékelt meleg, világos és tágas szobáról gondoskodott, tekintett továbbá arra is, hogy a' szülőágy minden kárpitoktól ment, és télen a' fűtött kemenczétől távol legyen.

Az első levegő, melly az újszülöttre hat, tiszta, elegendő meleg, és minden kigőzölgéstől szabad legyen; ezen tekintetből távoztassanak-el a' szomszéd asszonyok, esmerősök és az elkerülhetetlenül szükséges személyeken kívül mások közel ne bocsájtassanak, mert elég, ha egyik a' vajudó anyát ápolja, másik a' gyermekről gondoskodik, a' harmadik pedig jelen áll, hogy az előre nem látható szükség' esetében tehesse szolgálatját.

Egy felkiáltás által jelenti magát a' világra jött kisdéd, mellyre a' szenvedő anya végnélküli örömet érez, és a' szülfájdalmak elenyésznek; azonban ha annya' kívánságára látás és csókolás kedvéért azonnal oda nyújtatik az alig élni kezdő újszülött, nem csekélyek lehetnek a' veszélyek, mellyekbe mind kettőjüket taszíthatni ez által.

2. §.

A' gyermek' életjelei szülés alatt.

Ha az újszülött szemeit felnyitja, keményen kiált, könnyen lehel, és elevevésséggel mozog, azt épen szülöttnek hihetjük, nem-is szükség ilyenkor egyébre ügyelnünk, mint a' kül befolyásokat, mint: a' hideg levegőt, világosságot úgy alkalmaztatni, hogy azok kora behatások' által az érzékeny gyermeknek ártalmára ne legyenek.

3. §.

A' lehelés, és ez által változott vérkerengés.

A' levegő, melly a' szülés alatt a' tüdöket, és a' külbőrt izgatja, a' különben-is izgékony gyermeket *Lehelésre* kényteteti; felfúvódnak tehát a' tüdők és egyszersmind nagy mennyiségű vér folyik azokba, melly a' levegő által színére, 's alkotó részeire nézve tetemes változást szenved, megváltozik a' *Vérkerengés*, melly magát néhány perczek után a' köldök'sinor' érverése megszünthe által nyilvánosítja. — A' kezdődő lehelést alkalmas, az az: vizirányos helyzet által szükség előmozdítani, erre nézve tehát a' törzsök' felrészét kevésbé emelítvén, hanyatti, vagy oldalfekvés által a' mellüregnek szabad mozgást engedünk.

Lekötése a' köldök'sinórnak.

Szülés után a' gyermek még egybe van kötve annyával a' szülep (*Nachgeburst*) által, erőszakosan nagy ártalom nélkül el sem választathatik tőle, könnyen halálos vérfolyás támadhatván ez által; — melly veszedelem elkerülésére a' *Köldök'sinór' lekötése* szükséges következő móddal: az érverés'megszünthe után a' magzat' hasafelüli részét két ujjal tartja a' baba, 's másik kezével nyomva simogatja fel az anya felé, hogy a' benne lévő vér oda tóduljon; a' magzat' testétől vagy két ujjnyi távolságra a' köldök'sinóron egy arra alkalmas szalagocskát átteker, és alatt ráfojtja, ezt kétfelől visszahozván, ismét rá

fojtja, 's bokrétát köt rajta, midőni-is ezen kötéstől mintegy ujnyi távolságra életlen ollóval elmetszi a köldök'sinórt. A' megmaradt rész tiszta fejér ruhácskába tekertetvén, gyengén köttessék-le, 's tökéletes elfonnyadása után önkényes leesése várassék-el; a' nyomás igen ártalmas, nem ritkán oka a' köldök' és ágyék' sérveknek, mellyek akkor-is eredhetnek, ha a' leesés után a' köldök némely bábák által a' hüvelyk ujjal befelé tolatik.

Minekutána a' gyermek anyjától elválasztatott, gond fordítassék a' takony' és gyermekszurok kiürítésére, nem külömben a' test' külső tisztítására.

A' szájüregben egybegyült nyálka' eltávolítása.

Ex legalkalmasabban vízbe mártott lágy ruhával, vagy ha az nagyobb mennyiségű, igen sűrű, 's nyúlós, az ujj segítségével tisztittatik-ki; néha szükségben puha tollal való csiklandása a' torok' hátsó falának egy igen hasznos hányást hoz elő. — Ha ezekre a' heregő lehelés nem csendesedik, félre vetvén a' bábák' gyakran káros szereit, orvosi segítséget kérjenek a' szülők. Az elkerülhetetlen szükség' esetében legártatlanabb szerek közé tartozik: savó cukorral, vagy egy két kávékannával adandó Ziliz (Zibisch) thea, kevés mennyiségű Csilla, az az: tengeri hagyma nedvvel (Meerzwiebel-saft) keverve.

6. §.

A' gyermekszurok' kiürítése.

Legjobban kiürül a' *Gyermekszurok* az anya' első teje által, mellyre nézve a' szoptató anyák soha se vonják-el magzatjaiktól első hig (pecz) tejöket, melly gyenge has' hajtó ereje mellett a' beleket elkészíti a' késöbben következö sürü, 's kövér tejnek megemész-tésére. Ha a' gyermek annya' hig tejét nem kaphatná, és sürü idegen tejet kénytetnék szopni, igen jó, ha első nap csak savó, vagy thea czukorral adatik, azontúl pedig szophat ugyan de eleintén kisebb mennyiségben. — Az említett szereket ha nem venné a' csecsemő, allövettel elhetni, melly: tejből, czukor-ból, és mézből készítették, valamint akkor-is, ha a' gyermekszurok igen ragadós, vagy talán feketés-is. A' végbél ne izgattassék szappanból készített csapok által, minthogy nem ritkán vannak foganat nélkül, és igen gyakran szülnék rossz következéseket: egy melegített posztó darabbal való dörzsölése a' kis has-nak nagyon előmozdítja a' gyermekszurok' kiürítését, melly ha a' testben marad, betegséget okozhat.

7. §.

F ü r ö s z t é s.

A' külbőr' tisztasága' eszközlése végett szokásba jött *fürösztése* az újszülötnök igen czélirányos; ek-kor jönnek a' tagok szabad mozgásba, mellyek a' méh-üregben szoros, erőltetett helyzetben tartattak, ez által lesz a' vérmozgás szabadabbá, melly a' belső

részekről most kifelé idéztetvén, a' külbőrt megvesziti, ennek edényeit-is megtöltvén, de legnagyobb haszna abban áll, hogy lemosván a' gyermek' testét fedő tisztátalanságot, a' bőrt érzékennyé, 's átpárolgóvá teszi. — Hogy pedig ezen kívánatoknak tökéletesen megfeleljen, szükséges: a' fürdés tágas edényben történjék, maga pedig a' fürdő vagy csak Rheumur hévmérője szerint 20°-ra melegített vízből áljon, vagy langyos tej, korpa, vagy Ziliz gyökér főzelék adassék az előbbihez.

A' fürösztés' alkalmával csak a' fej legyen szabadon, melyet a' fürösztő egyik kezével feltart, míg az egész testet szivattsal (spongiával) vagy lágy ruhával mérsékelt dörzsölés alatt megtisztítja; kivévén a' gyermeket fürdőjéből, azt melegített lepedőbe takarja, az öltöző párnára fektetvén, a' hátramaradott bőrmázt (Kindspetz) sótalán vajjal, zsirral, vagy olajjal törüli-le; ezután megszáritatván a' gyermek további öltöztetésig, és közelebbi vizsgálatásig meleg ágyba vagy ha a' környületek engedik, anyja mellé tétetik. Soha se mulasztassék-el a' nő nemén lévő kisdetek' szülő részei' szorgos kimosása, a' hol gyakran az egybegyült, és el nem távoztatott nyálka izgatást, gyuladást okozhat, minden rossz kimeneleivel.

Gyakran hallani tunya bábaktól, és dajkáktól a' fürdő' kárhoztatását, de mennyire hasznos legyen az, már a' régi nemzetek előtt tudva volt, nem-is szükség erről többet szólni, ha meggondolja kiki, hány bórnyavalyák háritatnak-el csupán a' bőr' tisztasága által. — Fürösztessék a' gyermek első hónapban

mindennap egyszer, vagy, mint némellyek szeretik, lehet kétszer-is; ezentúl a' második esztendeig hetenként legalább kétszer, vagy háromszor-is. Minden fürösztés alkalmával a' lehető meghűtés' elkerülésére kell ügyelni, mellyre nézve téli napokon a' szoba mérsékelt meleg legyen, nyáron pedig az ablakok, és ajtók zárva tartassanak; fürdés után meleg lepedőbe takartatván a' gyermek, ágyba tétessék, a' közönségesen következő szokott álom végett. — A' második esztendően túl lehet a' fürdő' melegét hideggel váltani fel, de mihelyt bágyadtság, álmoság, sápadtság, vagy borzadás jelenik-meg, azonnal melegebbel kell élni.

Ártanak a' bábák, és dajkák gondatlanságokkal, midőn a' fürdőre vagy igen meleg, vagy szokatlan hideg vizet használnak, sőt néha szappant-is adnak hozzá, mellynek égető erejét kevés időre tapasztalhatni a' csecsemők' gyenge bőrén; ide járulnak még szerfelett meleg pólák, mellyekre veresség, könnyen fenésedő hólyagok, és gőresők-is következnek.

Veszedelmes azon előítélet, melly szerint, hogy a' világra jött gyermekek erősítettessenek, azok azonnal borból, fűszeres füvekből készített fürdőbe, vagy pedig jeges vízbe mártatnak, hogy így a' valódi, vagy néha csak hibásan vélt gyengeség orvosoltassék; külömbség nem tétetvén az egészséges, erős, vagy valóban gyenge, 's a' nehéz szülés alatt elkábúlt gyermek között, melly utolsónak edényei vérrel teltek, arcza kékes, szemei veresek, tagjai meredtek, és a' mellyre ezen szerfeletti izgatások bizonyos kárral hatnak, sőt halálosak-is.

M o s á s.

Sokaktól a' fürdő helyett ajánltatott *Mosása* az egész testnek koránt sem bir azon tulajdonnal, mint az előbbi, mert felette könnyü a' meghűtés, és gyakran a' fejnek, tüdőnek, hátgerincznek gyuladása okoztatik általa, sőt vagyon példa, hol az egész testnek görcsös meredése hozatott elő; — az egész test' mosása tehát csak a' korosabb gyermekeknél használható mérsékelt melegített szobában, a' meleg vizet pedig csak lassan váltva hidegebbel-fel.

A' test' egyes részeinek tisztogatása.

Mennyire káros lehet az egész test' mosása, annyival szükségesebb az egyes részek' tisztítása; ide tartoznak: a' fej' hajjal fedett része, a' szemek, orr, száj, fülek s a' t.

A' Haj alatt a' természetes koszmó, kigőzölgés, és por által egybegyűlt mocsok, ha hosszabb ideig el nem távoztatik, mintegy kéreg gyanánt fedibe a' fejet, melly közönségesen *Tejkéregnek* neveztetik; állitják némellyek, hogy ez a' kutacsokat védi, mások szerint előmozdítja a' koponyacsontok' kifejlődését, azonban a' tisztán tartott gyermekeknél nem tapasztalni ezt. — Ha tehát a' haj' zsirosabb volta miatt piszok gyűlne öszve, az, tiszta meleg viznek nem engedvén, szappannal mosassék-le, mert ha már kéreg

gyanánt fedné a' fejet, viszketést, égetést, a' fejbőr' gyuladását, és genyedését, a' körüllevőkben pedig kellemetlen szagával undorodást okozna: úgy több nyavalyáknak lesz kútfeje, különösen: hátrálja a' fejbőr' kigőzölgését, ellene áll a' haj' növésének 's a' t.

Eltávoztatik az említett Tejkéreg: ha sótalan zsirral bekenjük a' beteges fejet, és később szappanos vízzel szorgalmasan lemoszuk a' könnyen elválasztható részeket, a' mosás után gyengébb törülgetés által megszáritjuk a' fejet, és bekötjük, ne hogy meghűtést okozzunk, melly most igen könnyen történhetik.

Ha 'a haj már hosszabb, csupa fésülés által tisztán tartatik, nem kell tehát szagos olajjal, vagy kenőccsel élni; mert először hirtelen avasodása miatt kellemetlen szagot okoz, de másodszor: még az érzékeny agyra-is károsan hat. Szinte ily következéseket szül a' külömbféle porokkal való élés a' férgek' kiirtása végett, és a' csupa hajpor-is.

Kik a' hosszabbra nőtt haját éjjel papirosba tekergetik, vagy tüzes vassal fodoritják, ártanak azzal, hogy első esetben a' fekvés alatti nyomástól főfájás származik, a' meleg vas pedig kiszáritván a' haját, annak növését hátrálja. Eléggé védi a' hosszabb haját éjjel egy háló süveg, melly ritka szövete miatt a' bőr' kigőzölgését nem akadályoztátja.

A' Szemhéjjakon, és azok' szegleteiben egybe gyült nyálka nem nyállal nedvesített ujjakkal, hanem tiszta vízbe mártott ruhával törültsék-le.

Az *Orr* tisztítása figyelmet érdemel, minthogy idegei, s takonyhártyája által az agygyal közelebbi egybekötésben áll; ha tehát a' takony, és por által valami setétes színű kemény héj formálódik, azt só-talan kövérséggel meglágyítván, ujjainkkal távoztassuk-el; nagyobb gyermekeknél végbe mehet ez tiszta meleg tej, vagy Ziliz gyökér főzeléknek az orrba való felszívása által.

A' *Külfülek* meleg vízbe mártott szivattsal mossassanak-ki, a' fülzsirt (Dhrenschnalz) ha hosszabb idő alatt keményé száradna, becseppentett mandula olaj által meglágyítván, alkalmas fülkanálkával kell kivenni.

A' szopós gyermek *Szájüreg*e napjában kétszer a' mutató ujra tekert, és tiszta vízbe mártott ruhával töröltessék-ki, az elválasztás után pedig ugyan ez tétessék minden evés alkalmával; ha fogak jelennek-meg, azokat jó lesz lágy fogkefécskével tisztítani. — Felette rossz szokás az alig világra jött gyermekeknek szájüregét különbféle nedvekkel, öregre tört czúrkorral behintett ruhával kidörzsölni, vagy azok' nyelvét halcsonttal vakarni: mert így a' szájüreg könnyen kisebesedik, a' nyelvideg' szümölcssei megsértenek, gyuladás, taplós kinövések, tompúltság, és néha a' nyelv' egész elvesztése következnek.

Egyéb részei a' testnek, de főkép a' czombok, alfel, nemző részek, ha a' kiüritések alkalmával tisztátalanokká lettek, azonnal langyos vízbe mártott szivattsal töröltessenek, és száríttassanak-meg, mert csak így kerüljük-el az említett részek' gyuladását,

kisebesedését, és így tesszük szükségtelemmé a' kü-
lömbféle ártalmas porokkal való behintést.

10. §.

A' gyermeki vizsgálat.

Ha megtisztított a' gyermek, vagy mindjárt az első fürösztés alatt szorgosan vizsgáltassék-meg: nincs é valami testi hibája, u: m: ficzamosodás, csonttörés, kül sérelem, vérkiömlés, 's a' t. mint követke-
zései a' nehéz szülésnek, vagy az első alkotásnak.

Az utóbbihoz tartoznak: némely hibázó vagy számfeletti tagok, benövése a' természetes nyílásoknak, u: m: a' szemnek, orrnak, segnek, vizellő csőnek 's a' t. — Ide tartoznak továbbá: a' fejdaganat, vízfej, benyomása, vagy törése a' koponya csontoknak hasadt ágygerincz, anyai jegyek, nyúlszáj, sérvek 's a' t.

Ha találni efféle hibákra, azok' lehető eltávoztatását szükség eszközteni. — Az ágyéksérveket vissza tévén, rendes kötővel kell helyökben tartani. — A' leesett végbél, meleg borba mártott nyomszerekkel köttetik-fel, míg természetes helyére vonúl. — Átaljában reménylhetni sok hibáknak, u: m: görbe lábknak, szem gyuladásoknak, vakságnak, kancsalságnak, és több efféléknek gyógyítását, ha az orvosi segedelemhez korán folyamodunk, de különben nehezen vagy talán éppen nem,

Legnagyobb veszedelmek közé tartozik az újszülöttek' első hetében, előforduló álkapocsmerevedés, mellynek nem kevesen lesznek áldozatjává. — Ezen tekintetből: mihelyt a' gyermek nem örömet szopik, álkapcsa nehezen, vagy éppen nem mozog, és álcsontjai mintegy öszve vannak kúcsólva, mig az el nem mulasztandó orvosi segedelem érkezik: azonnal allövet adassék Ziliz, vagy korpa főzelékből, és olajból; készíttessék meleg fürdő, rakassék az álkapocs' izülése' tájára folyvást meleg párolás tejben főzött zsemlével.

Vakmerő, 's minden tekintetben rosz következésű műtétele a' bábának, ha a' gyermeknek szülés alatt idomtalanul öszve nyomott fejét gömbölyüvé akarja formálni, 's ez által az előre látó természet' törvényeit akarja oktalanul megsérteni. — A' természet ugyan-is könnyíteni kívánván a' szülést, a' gyermek' fejére több varrányokat (die Nátte) rendelt, úgy, hogy a' mozgó koponyacsontok csak a' külbőr által tartatnak együvé, ez által a' szülés, főkép szük medenczéjü anyáknál könnyebbé lesz; szinte innét van: ha ez, csak kevéssé nehéz volt-is, hogy a' fejen hosszas daganat képeltetik, melly nem állandó, 's a' természet tulajdon ereje által elenyésző. — Hagyni kell hát ezt, kivált bábának, sőt orvosi segedelmet is csak akkor kell keresni, ha hosszan tartó szülés után az igen egymásra tolatott koponyacsontok magoktól helyökre nem mennének.

A' végtagok az anya' méhében erőltetett helyzetben voltak, jó lesz tehát azokat gyengén kiegye-

nesíteni, 's egymástól eltávoztatni; ügyelni továbbá, nincs é azoknak törése, vagy hibás alkotása jelen.

Felette ritkán szükség a' nyelvféket felmetszeni, ha pedig elkerülhetetlen, soha se engedjék a' szülők ezen munkát vakmerő bábáknak, kik igen gyakran szeretik e' műtételt szükségesnek látni, mihelyt t: i: a' gyermek rendesen nem szopik, a' minek pedig sok egyéb okai lehetnek: ha, vagy az emlők rendetlenek, vagy nem tud elég ügyességgel, kivált az előszöri anya bálni gyermekével 's a' t. — Meg kell tehát szorosán vizsgálni, mikor szükséges a' nyelvék' felmetszése, mellyre pusztá tapintás nem elegendő, mert az meglévén dagadva, igen nehéz a' megösmerés; hanem a' következőkre kell ügyelni.

Mikor a' nyelv egészen szabad, a' gyermek az ujját, melly vizsgálat okaért szájába vitetik, szájpadlásához fogja nyomni; — ellenben, ha a' gyermek nyelvét szájából ki, 's szájpadlásához fel nem viheti, nem szophat, és a' sikoltás alatt nyelve' hegye lefelé görbül, jele, hogy a' nyelvék igen vastag, vagy feszesen le van növe, ekkor tehát ügyes orvosi kéz által szükség lesz az említett metszést eszközölni.

Ritkább esetekben támad a' nyelv alatt egy húsos csomó azon helyen, hol különben a' nyelvék van: az úgy nevezett Békadaganat, mellynek orvoslását szinte egyedül az orvos eszközölheti.

Alkalmasnak találtam ide rekeszteni még egy ártalmas szokást, mellyet szinte bábák követnek-el,

t: i: az újszülött leánygyermek' csecsbimbóinak erőszakos nyomását, hogy ez által az abban találtató sűrű nyálka kiüríttessék. Ez először kegyetlen munka, 's kinzása a' gyenge csecsemőnek, továbbá boldogtalan önhittsége az együgyű bábának, mintha t: i: a' természet czélja' elérésére az ő segítő kezeit ohajtaná használni. Ezen oktalan szokás éppen ellenkezik az emlők' rendeltetésével, mert az erőszakosan kinyomott nyálka csirája a' tejet elválasztó életműnek, és ha azt így megsemmisítjük, a' következő gyuladás által egy egybenőtt húsos emlőt eszközünk, melly a' szükséges mirigyek elrontása által, a' tej' elválasztására alkalmatlan lesz. — Valóban hasonló esetekben szomoruan tapasztalhatni, mennyire vetélkednek az oktalanság, és bal előítelet egymással, hogy a' jótévő természet' egyszerű törvényeit megtapodhassák.

Az álhaláltól (Schcintod) meglepettel való bánás.

Több tökéletesen kifejlődött, és élet' tehetséggel biró gyermekek jönnek a' világra minden életjel nélkül, de alkalmas segítség által vissza nyerhetik életüket. Neveztetik ezen állapot *Ál-halálnak*.

Kétféle Ál-halált különböztetnek-meg az orvosok, mellyeknek mindenike más meg más jelekkel nyilvánosítja magát, külön októl származik, és saját ápolást-is kíván.

Egyik faja az ál-halálnak *gutüítéshez* hasonló állapot: ekkor életjel nélkül van a' gyermek, orcája kékes, és teli, szemei üregeiből kifelé tolódva, teste meleg; mellyen több széles kék foltokat, és néha az érverést-is láthatni a' köldök'sinórban. — Ezen faj közönségesen az erős, vérmes kisdédeket lepi-meg, az előre járt nehéz szülés alatt, midőn a' fej a' medenczén való átmentében soká nyomatik; tapasztaltatik szinte akkor-is, ha a' köldök'sinór a' nyakra tekerődzik, ha a' szájban, orrban, egybegyűlt nyálka a' lélekzést akadályoztatja, vagy ha a' láb-, far-, térdszülések húzamosak. — Ezen esetben azonnal vágatassék-el a' köldök'sinór, és csak bizonyos mennyiségű vér' kieresztése után kütessék-le.

Az ál-halál' másik faja hasonlít az *ájuláshoz*. — A' gyermek szinte életjel nélkül, orcája halavány, végtagjai gindáron csügnek, szemei zavarosak, ajkai kékek, állkapcsa lefügg, szája tátva. Ennek valóságos oka az elgyengülésen alapodik; azért-is, főkép az idétlen, gyenge, sovány kisdédek lepi-meg, ha t: i: a' terhes anya súlyos betegségekkel küszködött, vérfolyásban szenvedett, a' köldök'sinór szétszakadt, vagy más ily gyengítő ok hatott az anyára, vagy gyermekre. — Ekkor a' köldök'sinór elvágása a' lehelés' bekövetkezése előtt halálos.

Tétessék a' gyermek meleg fürdőbe, szája 's orra egy az ujra tekert ruhával a' jelenlévő nyálkától tisztittassék-ki; gyengén, a' nélkül, hogy az orr befogatnék, fujjon a' segíteni kívánó levegőt szájába, míg tudóje megtelik, ekkor mellürege gyenge nyomás

által ürittessék-ki, ez folytattassék a' lehelés' kezdetéig.

A' lehelő tehettség' helyre állítása után, a' vérkerengésre ügyeljen a' segítő, hogy az mentül előbb előhozattassék. Erre nézve kevés borral kevert hideg viz locsoltassék a' vélt-holtnak szemei közé, vagy pedig bizonyos magosságról cseppenként öntessék hideg viz a' szivgödör tájára, minden fecskendezés után száríttassék-meg a' gyermek, és dörzsöltessék gyengén tenyérrel az említett tájék, szinte a' lábtalpak is. — Ha egyszer nem elég, ismételtessék az egész. Jó lesz továbbá kevés sót nyelvére dörzsölni, 's allövetet- is vizből, sóból, és közönséges olajból adni. — A' szagos szerek nagy vigyázatot érdemlenek, és eczeten kívül erősebb ne-is használtassék.

Vissza-hozatván a' gyermek életére, ha már állait mozdítja, veresednek ajkai, felnyitja szemeit, lehel, jóllehet gyengén, ekkor folytatni kell az egészet, de gyengébb mértékben, és ha talán a' szülep-is kibajtatnék a' méhanya által, evvel együtt tétessék a' gyermek meleg fürdőjébe, 's a' köldök'sinor csak akkor vágattassék-el, ha már egészen magához jött. — Ha nyelhet, jó lesz kevés bort szájába cseppenteni; az egybe gyült nyálka' következéséből eredett heregő lehelés' alkalmával pedig adassék egy két kávékannál csillanedv, nem különben ismét allövet, és a' szivgödör tájra meleg párolás tétessék.

Egy gyermek se tartassék valóban holtnak, noha semmi jeleit sem mutatja életének, legyen tehát fő kötelessége az anyáknak megszerezni valami e

tárgyról szóló munkát, hogy így a' szükség' esetében, vagy az érkezendő orvosi segedelemig, a' bábának azonnal tudtára adathassék, mit, és hogy kellessen mindent elkövetni az újszülött életre hozása' okáért.

12. §.

Ö l t ö z t e t é s .

A' fürösztés, az egész test', és minden tagok' szorgos vizsgálása után gondoskodhatni a' gyermek' öltöztetéséről, minek célja legyen: a' maradék köldök'sinór' védelmezése külbefolyások ellen; a' kised' teste' tiszta tartása, 's hogy az anyai meleg' és átgőzölges, mellyek a' gyermeki bőr' működése' felgerjesztésére elmulthatatlanul szükségesek, ne tiltassanak-el; azonkívül úgy legyenek azok készítve, hogy a' tagoknak szabad mozgást engedjenek, és oly egyszerűek, hogy néhány perczek alatt egész könnyűséggel feloldoztathassanak.

A' maradék köldök'sinórt, minekutánna két, vagy három óra múlva, a' vérzés' megszünéséről bizonyossá lettünk, védjük eléggé, ha azt, egy fejer, lágy ruháskába takarván, az altesthez egyszerű pólyával úgy kötjük-le, hogy az se ne nyomassék, se pedig ide, 's tova ne huzattassék; szükség pedig mind kettőt naponként frissel váltani mind addig, mig közönségesen a' harmadik hétben a' maradék, elfonnyadása' után leesvén; minden veresség elenyészett a' köldök' táján.

Ne legyen helye a' mesterséges pólyázásnak, engedtessek a' gyermek' tagjainak szabad mozgás. — Ennek okaért használható lesz egy hat, vagy hét hüvelyknyi szélességű pólya, mellyet a' kishasra, 's köldökön felül úgy tekerünk a' meztelen testre, hogy mind a' felső, mind az alsó végtagok szabadon mozoghassanak, mellőztessék - el minden ráncz, ne hogy az érzékeny testre nyomás történjék, ezen pólyát fedje egy tágas, minden fodor, és csipke nélkül való ingecske, melly a' nyak' és karok' táján szorosan ne legyen a' testhez kötve; a' fejet takarja egy pamukból simára kötött, vagy csak egyszerű gyólcából készített fejkötő, melly egy, a' nyakszirttol a' homlokig futó szalag által kötessék le. — Az ingen felül használható ugyan egy kurta felső köntös, (melly ha kötött lesz, könnyen fog engedni a' test' feszüléseinek) de ez felesleges, minthogy a' gyermek' testét annya' melege eléggé védi. Így tétesék a' gyermek' ágyába, sőt igen hasznos volna egy két nap minden pólyázást elkerülni, 's csak elegendő melegségű ruhába takarni a' kisdedet.

Ezen egyszerű öltözet által elérjük fő célunkat, az újszülöttet t. i. a' levegő' külbefolyásaitól védjük, de egyszeramind az említett pólya által a' hajlékony testnek erősséget szerzünk, és így az ide, 's tova hordozást könnyebbítjük; továbbá igen könnyen eszközölhetni a' szükséges tisztaságot, minthogy egy háromszeglet formára öszvehajtott pelenkát, mellyel a' czombokat felülről, és az altestet alólról borítjuk - be, minden nehézség nélkül felválthatni, ezen felül használható lesz egy kétszeres flanel-darab, melly a' has' táján, és a' lábokon alól tágan

kötve tartassék. — Hogy pedig főkép a' félékeny Anya bátran emelhesse magzatját, felsőképen használhatni egy párnát, melly oly hosszú, 's széles legyen, hogy a' gyermeket hosszában fektetvén reá, 's lábainál előre felhajtva, a' mellen felül érjen; nevezetesen nyáron, mikor a' melegség a' nélkül is nagy, e' helyett jobb szinte oly szélesre, 's hosszúra készített paplan.

Felette káros a' szoros pólyázás, gyakran ficzomodásokat, csontgörbülést okozhat mind a' végtagokban, mind a' hátgerincz' táján; továbbá ártalmasan hat a' belső életművekre - is; itt alapíttatik gyakran az egész életbeli egészségtelenség, innét van, hogy sokan szorulásban, sérvekben, és a' hasüregnek egyéb beteges állapotjaiban szenvednek. — A' feleszes pólya gyakran nyálfolyást, taknyosságot, fül-folyást, bővebb vizelleti kiürítést okoz. Főkép arra kell ügyelni, hogy a' mell, és gyomortáj ne nyomattassék, mert a' bordák nem mozoghatván szabadon: mellszorulás, szivdobogás és több mellbetegségek eredhetnek; azért-is tanácsosabb a' gyermeket pólyázás után nem szoptatni, mert tejjel megtelt gyomra nyomást fog szenvedni, 's hányás következhet.

Többször jó lesz napjában a' kisdedit pólyáitól megszabadítani, 's felvigyázat mellett annak egy párnán szabad mozgást engedni, ez által a' siránkozó gyakran lecsendesítjük, de egyszersmind sokat használunk a' gyermek' erős, és egészséges kifejlődésére.

Átaljában tekintve: a' pólyák, kötők, takarók, párnák könnyűek, finomak, puhák, keményítő, 's szegések nélkül legyenek, nehogy nyomván a' gyenge testet, nyugtalanságot okozzanak; a' használatás előtt melegíttessenek - fel, és tő' segítségével soha se, hanem csak szalagok által kötessenek - le. — A' gyengébb alkotású, vagy idő előtt világra jött gyermekek átaljában melegebben tartassanak, és a' külbefolyások ellen gondosabban oltalmaztassanak.

Hányszor használtatik éppen ellenkező mód az öltöztetésben, minden nap tapasztalni, 's valóban csudálkozni lehet, mennyire kizoztatnak a' kisdedek ártalmas szokások, és vak előítéletek által!!

Hogy a' bábák mentül előbb bemutathassák anyoknak újszülöttjököt, fűrésztés után a' felyebb említett mód szerint betekervén a' köldök'sinór maradékot, azt a' gyermek' testéhez egy pólya által fesszesen szorítják - le; minthogy mély ítéletök szeréht, ez nem csak a' köldök' helyében való tartására szolgál, de egyszersmind a' kisdedeket köldök', és ágyék sérveitől megóvjá; — ezen felül használtatik egy széles, hosszú pólya, melly által nyakától fogva talpig szorosán tekertetik-be a' gyenge csecsemő 's hogy még feje se maradjon szabadon, egy mesterségesen kötött, gyöngyökkel, és csipkéekkel ékesített fejkötőt vonnak fejére; ide járul még az álalatti kendőcske, hogy a' szájából kifolyt nedv nyakára át ne szivároghassan; de ezen kívül még száj'törülőre is van szükség, melly egy bodros szalag' segedelmével nyakára köttetik, hogy így minden

mozoghatástól megfosztassanak. — A' felső végtagok ugyan mai napokban nem pályáztatnak-le, mint ez előtt, de ez által semmit sem nyernek a' gyermekek, minthogy azok most erősen kinyújtva szorítatnak-le a' külső takarók által.

Illy módon kimeresztve adatik-által annyának a' gyenge csecsemő, hogy a' még szabadon hagyott ajkakra első anyai csókját nyomhassa; de gyakran vége lesz az anyai örömnök, mert az alig kezdődő lehelés, és vérkerengés akadályt szenved, előbbi folyását könnyen felveszi, innét történik hogy, a' talán hibásan lekötött köldök'sinór vérezni kezd, és míg a' nyugtalanság valódi oka világosságra jőne, vagy mesterséges pályáitól megszabadulhatna az alig élni kezdő, addig legnagyobb veszedelembé ejtetik, vagy néha halál' áldozatjává is lesz.

De tegyük-fel, az előbbi veszedelem nem következik-is, nem de a' bőr szinte eszköze a' külérzések' egyikének? így tehát, valamint a' szem, fül, 's a' t. a' kül behatások iránt érzékeny, nem lehet ébasonló mértékben káros következtetésü a' külbőrnek egyszerre nehéz ruhákba való burkolása, 's öszvesajtólása? melly a' méhben csak hig nedvekkal, és finom tojás hártyákkal vala érintésben; nem kinozza é ez a' gyenge csecsemőt? kellemetlen viszketegséggel, melly őt gyakran sirásra fakasztja, a' nélkül, hogy a' körüllevők okát eltalálnák, bár néha az orca' veres duzzadtságából azt következtetni lehetne. — Némellyek, mint említém, szoros pályákkal a' köldök', és ágyéksérvek' elkerülése végett élnek,

azonban éppen ellenkező történik: mert az egybenyomatott belrészek oda vonódnak, hol legkisebb az el-
lentállás, nagyon természetes tehát; hogy az ágyék,
vagy köldökgyűrűn leghamarább mutathatják mago-
kat; bizonyítja ezt a tapasztalás, mert az álatoknál
sőt az oly nemzeteknél-is, kik pólyákkal nem élnek,
soha, vagy felette ritkán erednek az említett sérvek.
— De ez mind hijába, mert oly nagy ereje van a
hibás szokásnak; és begyökerezett előítéleteknek,
hogy az anyák tiltják gyermekeiknek a gyenge ála-
tocsák' sérelmeit, de nyugottan tekintik, ha tulaj-
don csecsemőjük kimeresztett végtagokkal, kemény
takaróba szorítatnak, és ezen, valóban sajnálandó
helyezetben heteken; sőt hónapokon által kinoz-
tatnak.

Levetkezik az anya, 's szinte feloldja köntöseit
nagyobb gyermekeinek lefekvés előtt; — szabad ezt
tenni a raboskodónak-is; — és csak az ártatlan cse-
csemő kéntelen ekkor-is feszes bilincseit hordani, ha
pedig ébredvén siránkozik: nem elég, hogy megfosz-
tatott szükséges nyugalmától, de még számtalan
csendesítő, 's gyakran ártalmas szerekkel futnak se-
gítségökre felvigyázói. Valamint ez, úgy szinte kár-
hozatos szokás az-is, midőn a gyermeket tisztogatás,
vagy átöltöztetés' alkalmával a dajkák tulajdon térd-
jeikre hanyat fektetik, hogy így feje lefelé függjön;
ez okoz gyakran golyvát, mirigyes nyakat, sőt néha
pillanati halált-is gutaütés által. — Hasonlóan hely-
ben nem hagyható, ha pólyázás' alkalmával a gyer-
mek' vállalai hátra, 's karjai lefelé feszítetnek, hogy
így domború mellett kaphassanak.

Átaljában sok, és számlálhatatlan azon visszaélés, mellyet ezen tekintetben mindennap tapasztalhatni, úgy, hogy szinte bánúlnunk lehet, hogy felejtkezhetik-meg édes szép kötelességeiről egy-anya anyyra, hogy gyermekét, ki természeti titkos ösztöntől izgatva legédesebben csak anyai keblen enyelegne — idegen kezekre bizva nyugton alhatik, nem rettentvén-fel őt álmából azon gondolat: hogy árva gyermekétől, kit anyja magától eltasztván, a' bérbe fogadott dajka kevesebb gonddal ápol; egy veszélyes pillanat megfoszthatja.

Mintegy három hónapig lehet a' leirt öltöztetést meghagyni, 's ha a' gyermek felemelni próbálja magát, szabadabban mászkál, vagy talán fel-is áll, így mozgó tehetségének tetemes kifejlődését nyilvánosítja, csak akkor szükséges változást tenni, megjegyezvén mindazonáltal: mivel kisdedeink az első évet többnyire mérsékelt hűvű szobában töltik-el, csak szép, és kellemetes napokon jutnak a' szabad levegőre; hogy még ez időszakaszban-is igen egyszerű, 's természetes legyen ruházatjuk.

A' fej' befedését a' természet maga teljesíti, úgy anyyra, hogy szobában, és árnyékos helyeken azt fedni felesleges, sőt ha fedetlen marad, az a' nyereség: hogy jobban nevededik a' haj, és a' fejbőr érzékenységeből vesztvén, később inkább ellentáll minden külbefolyásoknak. — Ellenben ha valami alkalmatossággal a' nap' melegebb sugárai árt-hatnának: szalmából, vagy selyemből készített fejéres színű kalapok használtassanak: ha pedig hideg,

és változó levegőre bocsájtatnak a' gyermekek, éljenek könnyen bélelt süvegekkel.

A' nyak, melly igen érzékeny, meleg szobában, sőt a' szabadban-is, ha a' levegő mérsékelt, fedetlen maradjon, és csak téli hideg napokon lesz szükség egy tágan takaró kendőre; így hozzá szokván a' nyak a' kül levegőhöz, elkerültetnek több betegségek, mellyek meghűtés' következtében a' torokban, és az egész lehelőmivékben elő szoktak fordulni.

Fedje az egész testet egy gyermek ing, mellyen felül egy hasonló formájú felső köntös, nyáron vékony szövethől, télen posztóbol; legyen egy öv által tágasan a' testhez alkalmaztatva; hossza ne legyen térden alól, mert a' magát felemelni, sőt menni-is igyekező gyermeknek akadályára lesz, igen tanácsos, ha az ing formájára hátul nyitva hagyatik mind addig, míg annyira kifejlődnek tehetségei, hogy a' természetes kiürítésekre figyelmeztvén, azt gondviselőjinek tudtára adhatja. — Ily köntös használható a' negyedik esztendeig, sőt tovább-is, hogy pedig minden tekintetben megfeleljen a' várákozásnak, gyólcából készült bugyogókat lehet alatta használni mind két nemén lévő gyermekeknel; télen pedig köpönyeghez hasonló, posztóbol, vagy melegen bélelt selyemből készült felső ruhát kell reája húzni.

Mig a' gyermek állani nem bir, a' lábak ne tartassanak, sőt még ekkor-is hamarább, és tökéletesebben fejlődnek-ki azok, ha szabadon lehetnek, de ekkor szükséges, hogy a' szoba' pallója

pokróczczal legyen behúzza, különben pedig kötött, vagy posztóból, bársonyból, és egyéb puha anyagból készített cipellőket kell használni a' történhető sérelmek' elkerüléséért; — vigyázni kell azonban, hogy talpa lágy bőrből készíttessék, az egész pedig rövid, szűk, vagy kemény ne legyen.

Jegyzést érdemel, hogy a' gyakori nyomás által a' lábak izzadásra lesznek hajlandókká, melly ha valami okból visszaverődik, sok betegségeknek a' kútfeje. — Mintegy a' harmadik esztendeig harisnyákra különös szükség nincs, mert a' kiürítések által gyakrabbi piszkolódások miatt alkalimat adnak a' kisebesedésre, orbánczos gyuladásra, így tehát csak későbbben kell azokat téli időben használni.

Az ész, és tapasztalás bizonyítja, hogy az előadott ruházat minden czélnek megfelel, nem akadályoztatja az: hogy a' levegő az egész testre egyenlően hasson, és nincs oly következése, mint a' nehéz ruháknak, mellyek alatt a' bőr' érzékenysége megtompúl; hanem azt eszközli, hogy a' kül levegőhöz szokván a' test, abban több betegségekre a' hajlandóság eltörültetik. — Más oldalról pedig az a' nyereség, hogy ezen egyszerű köntösök' megszerzését, gyakrabbi változtatását a' kevesebbel bíró szülők - is könnyen eszközölhetik, a' gazdagabbak pedig különféle anyagok által emelhetik kellemöket, és szépségöket gyermekeiknek.

Az alig járnai kezdő gyermekek már számtalan, és nehéz ruhákkal terheltetnek-meg gyakran, úgy, hogy az ember nevetné benne szülői' izetlenségét,

ha a' szegény nagy fáradsággal mozgó kisedek inkább sajnálkozásra nem indítaná nézőit.

Igen szokásban van egy bársonyból készült, és párna módra bélelt töröksüveg, melly a' testnek úgyis negyedrésztét tevő fejet takarja, innét jó, hogy a' gyermek törpéhez hasonlít; izzadtság lepi-meg ezen terhe alatt a' gyenge teremtést, melly ha vissza-tér, fejfájást, szem, fül, orr 's a' t. gyuladást okoz. — Nem elég azonban, hogy szerfelett néhez ezen süveg, de e' mellett a' gazdálkodó szülők arra-is tekintenek, hogy idővel ki ne nőjön belőle a' gyermek' feje, gyakran történik tehát, hogy az nem csak fejét, de képét-is betakarja, ezt mindég feltolni kívánván az agy is még ingadozó gyermek, gyakran, és erősen bukik-fel, mivel pedig kezei a' süveggel foglalatoskodnak, az esést nem hátráltathatja, de még nem is könnyebbítheti: meg-rázódhatik tehát az agy, veszedelmes következtetéseket huzván maga után.

Nem lehet nem kárhoztatni, ha némelly szülők gyermekeiket kényesztetés által annyira elpuhítják, hogy minden külbefolyások ártalmokra lehetnek; de szinte sajnálásra méltók azon kisedek, kik gondatlan szülőiktől, ha talán gyengébb test'alkotással bírnak-is ellenkező módon neveltetnek. — Láthatni gyakran gyermekeket, kik alig haladván-meg a' második esztendő, könnyű ruhába öltözve, meztelen nyakkal és vékony czipellőben a' legkeményebb téli napokon-is gondos, de még is téli köpönyegekbe, vagy bundába burkolt szülők oldalán kénytelenek a' kegyetlen hideget szenvedni, hogy így, (nem gon-

dolva a' következésekre) gyermekeik már első éveikben vas természetű hősökké fejlődjenek.

13. §.

Helyeztette az újszülöttnek.

Az említett első öltöztetés után a' gyermekágyában fekvő anya mellé tétetik, hogy egyenlően betakarva, egyenlő melegtől* körülvéve a' kívántató nyugodalom végett, mind ketten édes álomba merüljenek, a' nélkül, hogy talán a' csecsemő anyja' emlőihez juthatna; — innét az fog következni, hogy felébredvén álmából, a' feszes pólyáitól ment kiseded, természeti ösztönből jövendő eledele' forrása után kívánczik: a' tagok szabad mozgása eszközteni fogja az izmoknak és innét a' mozgó' tehetségnek, nemkülömben az álati melegnek mentül előbbi tökéletes kifejlődését; míg tehát a' külbőr az anyai meleg' és átpárolgás' befolyása által tulajdon rendeltetésére alkalmassá tétetik; a' csecsemő folyvást tartó álomban jobban nevededik, és anyjának' igen szükséges pihenését nem zavarja.

Első kilencz napok alatt, mellyeket az anya még ágyában tölt-el, a' gyermek csak fürösztés, tisztogató, és öltöztetés', alkalmával vétessék-el mellőle; ezen túl pedig, az ágyát' elhagyó anya' kisedede, szinte eltűrheti a' szobai levegő' s meleg' befolyásait, minthogy külbőre előbbi napokban az anyai kigőzölgés, és álati meleg által rendeltetésére már alkalmassá tétetett.

Nem lehet elmulasztanom azon bal szokást, mellynél fogva az újszülöttet szorosán bépólyázva az anyától külön, és igen felmelegített ágyba számízik; hogy így megfosztatván a' már többször említett, és a' bőr' munkásságának kifejlődésére oly igen megkívántató anyai melegtől, ártalmas magányban kelljen unatkoznia. — Védelmezik hízelkedő bábák ezen, főkép az atyáknak alapnélküli gondoskodásokat, azt állítván; hogy

1-ször a' gyermek szüntelen anyja mellett lévén, annyira oda szokik, hogy felette nehéz a' későbbi elválasztás;

2-szor megtörténhetik, hogy az anya gyermekét álmában megnyomja;

3-szor ártalmas a' gyermeknek a' gyermek-ágyi folyás', és anyja' kigőzölgése.

Azonban igaz ugyan először, hogy az anya segítségére várakozó gyermekével igen szorosán lévén egybekötve, egymáshoz szoknak; de lehet é kedvesebb, és főbb ezen anyai érzésnél, melyet még az álatok-is annyira nyilvánosítanak. — Hogy pedig nem csupa szokásnak következése légyen ez, hanem belső természeti ösztön' szüleménye, már eléggé mutatja az, hogy a' gyermekek, valamint az álatok-is mingyárt életek' első napjaiban panaszkodó sírásokkal nyilatkoztatják nyugtalanságokat, ha, vagy annyok eltávozik, vagy ók attól elrekesztetnek; — ellenben pedig, ha szopni nem kívánnak-is, azonnal lecsendesednek, ha annyok' oldala mellé

tétetnek. — De még talán a' természeti rend - is részünkre szólhat, melly az aszszonyi termékenységet azon időszakaszra határozta, mellyben a' testi nedvek nagyobb mennyiségben vitetnek az emlők; és nevezetesen a' gyermek-ágyas külbőre felé; a' mi ha állításunk alaptalan, felesleges lenne.

A' második ellen legyen elegendő az anyák szeretete; kik nem csak ébrenlötökben, de álmokban - is csak mellettük fekvő magzatjaikkal foglalatoskodnak; azonkívül bizonyítja a' tapasztalás, hogy a' megnyomás a' legritkább esetek közé tartozik mind a' szegényebb házaknál, mind pedig a' szülő intézetekben, a' hol a' gyermekek szüntelen anyok mellett nyugsznak.

Felelhetni a' harmadikra - is: A' gyermek-ágy nem beteges állapot, a' bővebb átpárolgás csak onét következik, hogy a' testi nedvek nagyobb mennyiségben vitetnek a' bőr felé, a' gyermek pedig születése előtt körül volt véve anyja' nedveitől, és azokból vette életét; hibás tehát az a' vélekedés, hogy minden betegség' előjárása nélkül azok annyira változhattak volna, hogy most a' tisztán tartott anyának kigőzölgése, ártalmas lehetne gyermekének. — Szolgáljon tehát törvényül, hogy a' gyermek csak akkor választassék - el anyjától, ha ez beteg, de vigyázni szükség, nehogy korosabb dajkáknak adassék felvigyázatok alá, vagy talán, kik valami betegest rejtenek testökben, mert ezek leheletők; csókjuk, együtt való alvás, és szájból való étetés által tulajdon betegségeket a' kisdedekkel megosztják. — Ha az elválasztás alkalmával, vagy ha az anya beteg,

külön ágyba vitetik a' gyermek, gond legyen ágya' helyzetetésére, hogy az a' levegőtől, kemence' melegétől, és a' világosság' erősebb behatásától ment legyen. — Ellenkező esetekben olasz falakkal élhetni.

14. §.

Az anyatej általi táplálás.

Nagy a' különbség, vallyon a' csecsemő eledelét maga szivja é az emlőkből, vagy pedig azokban elválasztott, de előbb mások által kifejt, állott vagy talán külön móddal elkészített tejet kap? Melly az emlőkből a' gyermek által szivatik-ki, oly nagy tápláló, 's éltető erővel bír, hogy azt más eledellel kiegészíteni lehetetlen.

Az anyai tej éppen azon nedvekből választatik-el, mellyek a' csecsemőnek életet adtak, annak kifejlődését, és gyarapodását előmozdították, következésképen a' táplálásra legalkalmasabb. Legszentebb kötelessége tehát az anyának, ha egészsége engedi, gyermekét szoptatnia, a' kit-is szülés után néhány órával, ha mind ketten kinyugották magokat, emlőivel kínáljon-meg, és emez, ha az emlő'bimbók rendes alkotásuak, azonnal elfogadja azt. Minő nyereség, és haszon háramlik a' gyermekre az első higtejből, felyebb emlitemem.

Kivánatos volna, hogy az anyák szoptatás alatt a' férfiuval való közösülestől megóvnák magokat, mert ez által könnyen előhozatik a' havitisztulás, a' mi nem teli vérüeknél változást okoz a' tejben mennyi-

ségére, sőt minémiségére nézve is, higabbá, 's sárga színűvé válik; észre is vehetni ezt azonnal a' szopósoknál, kik, főkép ha érzékenyebbek, a' közösülés után csak nem mindenkor has'fájdalmaktól gyötörtetvén, ide, 's tova hanykolódnak, és felette nyughatatlanok.

Nem tanácsos a' szoptatókat szoros életrendre kényszeríteni, ajánlható mindazonáltal, hogy felfúvó savanyu eledelket, és általjában sokat ne egyenek, mert ez által könnyen romlott tejet készíthetnek csecsemőknek, a' kik innét bőr'kiütéseket, görcsöket, mirigyos betegséget, 's a' t. kaphatnak. Hús ételek, tápláló levesek, ser és bor mértékletesen a' szoptatót további szoptatásra alkalmassá teszik. — Gyengébb alkotásuaknak ajánlható: hogy két rész tejet, egy rész jól kifort serrel keverve forraljanak-fel; vagy e' helyet serlevest tojas sárgájával használjanak. — Nagyobb gyengeség esetében orvosi segítséget szükség kérni az egész Diaeta elrendelése' okáért.

A' szoptató anyák ugyan mértékletesen, de egyszerűsággal éljenek, a' tisztaságra, ruhájok' könnyűségére ügyeljenek; kerüljék továbbá a' fűzött válakat, és a' meghűtést, mert mindkettőnek nem ritka következtelése a' beteges emlők. — Ártalmas az anyának, gyermekével együtt az örökké szobai levegő, és ülés, mert visszatér a' most nem ohajtandó tisztulás, a' mikor, ha a' gyermek' egészségében változás látszanék, csak orvos segíthet. Nagy nyereség mindkettőre a' szabadban való élés, az úgy nevezett falusi lakás, ha pedig ez nem történhetnék, gyakortabb sétálás, házi foglalatosság, mérsékelt

mozgás ajánltatik, de mértéken felül káros: ilyenek a' táncz' különféle nemei, mellyek erőltetvén, és felhevítvén az anyát, a' gyermek ártalmára lesznek.

Meddig tartson a' szoptatás ideje, nehéz meghatározni, ohajtani lehetne, ha minden anya legalább is a' két első hónapban maga szoptatna; különben itt tekintetbe kell venni a' szoptató, egészségbeli állapotját, mert ha ez erejére nézve gyengül, végtagjai ingadoznak, félni lehet valami száraz betegségtől; ha pedig a' gyermek beteges vagy nyugtalan a' nélkül, hogy egyéb okot találhatnánk, méltán gyaníthatni a' tej' hibás létét; ha tehát ezen orvosi segítség által nem jobbíthatni, a' szoptatás hagyassék félbe. — Leggyakrabban árt az anya magának, és tulajdon gyermekének hibás életrendtartása által, a' hol az indulatok érdemlenek első helyet. Szinte rossz a' következés, ha betegség lepi-meg az anyát, ha vissza kapja tisztulását, vagy ha talán már félidejű terhes volna. — Úgy látszik, a' természet maga jeleli ki idejét a' szoptatásnak a' fogak' megjelenésével: minthogy már ekkor némely étkeket vehetnek magokhoz a' kisdedek, az anya különböző, 's különszámú fogak' megjelentével különféle étkeket készíthet számokra; — ezen rendet követik a' fogakkal bíró állatok-is, mellyek szinte elvárják a' fogak' megjelenését, és csak ekkor szűnnek-meg szoptatni.

A' tej oly tápláló nedv, melly mind éhséget mind szomjúságot csilapító tulajdonokkal bir, szükséges tehát mind annyiszor nyújtani emlőt a' kisdednek; hányszor ő azt valóban ohajtja; de nem kell szüntelen az emlőknél tartani, vagy ha sirnak, azokat nekiek nyuj-

tani, mert sirásuknak más okai lehetnek, minthogy ezek minden bajokat sirás, mint első beszéd módjok által jelentik-ki.

Hogy pedig éhség legyen é oka sirásuknak, vagy nem? megösmérhetni: Ha t. i. szüntelen egyhangon kiált, sirás ideje alatt szemeit merően dajkájára függeszti, utána tekintget, elszomorodik, ha az távozik szájürege tele nyállal, tulajdon ujjait szopogatja; ha vizsgálás okáért valaki ujját szájába vezeti, azt a kisdéd ajkaival, és nyelvével nyomogatja, sirása közben; kezével az emlők után kapkod. — Ezen jelek után, ha az anya, vagy dajka emlőit feltakarja, örömmel telik meg az előbb siránczó, nevet, mohón kapja a csecsbimbót és mind két kezét az emlőkre teszi, hogy így a tej kifolyását maga is elősegítse. — Ha pedig gyakran csak felkiált, és sirását félbeszakasztja, jele valami fájdalomnak.

Nehéz meghatározni, hányszor kellessék a gyermeknek napjában szopni, mert ez mindegyik emésztő tehetségétől függ; közép számolással állíthatni, hogy minden három, vagy négy órában szopják egyszer a gyermeknek, főkép ha az éhség felyebb említett jelei jelen lennének; sőt igen hasznos eleintén bizonyos órákra szabni a szoptatás idejét, mert ezt megszokván a kisdédnek, éppen arra az időre ébrednek-fel álmokból, nem lesz tehát szükség őket ébreszteni, a mi úgy is rossz következtéseket szülhet. — Az időt következően lehetne felosztani: szopják először a gyermek reggeli hat, vagy hét órákor; másodsor két, vagy három óra múlva a szoptatás reggelije után; harmadsor ebéd előtt kevéssel; negyedsor

öt, vagy hat órakor délután; ötödször estvéli kilencz, vagy tiz órakor lefekvés előtt. — Nagyon természetes, hogy ezen rend számtalan kivételeket szenvedhet. Szoktatni kell a' gyermeket azonnal születése után, hogy éjjel csecs nélkül aludjék. Az álom az élet' fentartására szükséges; szinte megkivántatik az egészségre, hogy a' gyomor nyugodhassék. — Az anyának, dajkának, és gyermeknek elkerülhetetlen az álom; előbbiek készítnék tejet, és visszanyerik erejüket, az utóbbik taplálódik, és nő általa. — Az éjjeli szopás által pedig a' gyermek megfosztatik nyugalmától, gyomra folyvást munkálodni kénytelen, elgyengül, és többé egészséges eledelt nem készíthet; a' nyugtalankodó anya', vagy dajka' emlője egészen más, és néha ártalmas tejet fog elválasztani, melly az úgy-is elgyengült gyomrú gyermeknek kárára lesz. Még az - is következése az éjjeli szoptatásnak, hogy közönségesen a' szopás közben elaludó' csecsemő' szájában egybegyűlt tej megsavanyodik, és csipőssége által fájos szájt fog okozni. Mennyit szopják pedig egyszerre a' gyermek, azt annak testi alkotása határozza-meg; arra még-is kell ügyelni, hogy a' gyenge, vagy beteges gyermek inkább többször szopják napjában, de egyszerre kevesebbet. Az éhség után változik a' tej, sárga színű, 's csipős lesz, ha tehát tizenkét óráig éhezett a' szoptató, ne nyújtsa emlőét kisdédének; de ellenben bizonyos, hogy némely étkek különös erejekkel nagy változást hozhatnak -elő a' tejben, mellyre nézve javasolható, hogy étel után legalább -is két, vagy három óráig várakozzék a' szoptató, 's csak azután szoptassék; ide tartoznak leginkább: felfúvó, és sós étkek, hagymának, reteknek nemei, kávé, bor, égetbor

Vannak ugyan esetek, midőn a' tej által orvos-ság gyanánt akarunk hatni a' gyermekekre, ekkor tehát az orvos' rendelése szerént bizonyos étkek után azonnal szopják.

A' szoptatás előtt talán nem egészen tiszta csecsbimbók az emlőkből kifejetett kevés mennyiségű tej által mosassanak-meg; a' szoptatás alatt pedig nagy mozgás ne történjék, mert könnyen hányás következik; vigyázat kívántatik arra-is: hogy egyszer egyik, másszor másik emlőt kapja a' gyermek, így elkerültetik a' tejnek könnyen történhető egybegyűlése, de a' gyermek sem kapja-meg oly könnyen a' kancsal szemeket, a' mi történhető, ha szüntelen egy oldalra kénytelen tekinteni szopása' alkalmával.

Ha az anyának sok teje lenne, szoptatás alatt két újjával nyomja össze emlőbimbóit, hogy nagy mennyiségű tej ne folyhassék csecsemőjének szájába, mert ez fuldoklást, vagy kemény köhögést okozhat. — Következne pedig az utóbbi, ne próbálja senki rázással, vagy hátbaveréssel csillapítani, mert ezzel a' bajt elősegíti; legtanácsosabb: ha oldal-fekvést adván a' gyermeknek, békével elvárjuk, míg a' köhögés önként megszűnik; ha pedig nagyobb izgatás' következéséből tovább tartana, vagy erősebbé lenne, jó lesz adni egy kávé kanállal édes mandula olajt kevés Ziliz szörppel; ha nem lenne: annyi mennyiségű theát cukorral, vagy mézzel. — Szopás után pedig ne legyenek restek a' szoptatók gyermekeik' szájokat egy az ujra tekert finom ruhával kitörölni,

Nem csak az ételek, és italok hoznak-elő változást a' tejben annak minéműségére nézve; de az indulatok - is, mellyek közül figyelmet érdemel, ha a' szoptató megijedett, vagy haragra gerjedett, kárhoztatni lehet tehát, ha emlőiket nyújtják a' kisednek, míg egészen le nem csillapodtak, mert bizonyos: valamint a' nyál, úgy szinte a' tej-is mérges állapotot vévén-fel a' gyermekre károsan hat. — Szinte a' rossz szokások közé tarozik, ha a' szoptató fekvő gyermekének ágyára hajolván, azt úgy szoptatja, ki ekkor hanyat fekvén csak igen nehezen nyelheti a' tejet; a' szoptatónak pedig előre, 's lefelé hajolván több mennyiségű vér tolódik mellébe, 's így a' tejben változás történik.

A' Dajkák, — azok' választása, 's változtatása.

Az újszülött' tápláltatása nagy figyelmet érdemel, mert ennek a' csecsemő' életére, nagy befolyása van. Említettük felyebb, hogy legtermészetesebb eledel légyen első időszakaszban az anyai tej, a' mit az - is nyilván bizonyít, hogy az anyai tejjel nem élő gyermekeknek legalább - is egy harmad' része elhal az első két esztendőben; — de ez még sem elég arra, hogy némely egészséges anyák magokat a' szoptatásra ajánlanák, tulajdon veszedelmökre sem tekintenek, mellybe magokat a' nemszoptatás által vetik. — Általadják tehát gyermekeiket dajkáknak, vagy, hogy álati tejjel tápláltassanak; nem gondolják-meg, hogy az utóbbi tulajdon tejöktől nagyon különböző, se azt: hogy a' dajka koránt sem anya, a' ki t. i.

bérért tulajdon gyermekét félre vetvén, idegent tud gondja alá venni. — Eredeft pedig ezen dajkák' használásával való visszaélés következőleg: megtörtént t. i. hogy az újszülött anyját vagy a' szülés alatt elveszté, vagy ez teje' szüke miatt kötelességét nem tellyesítheté, ekkor a' kénytelenség más tápláló módot szült; a' melly később nem csak szükség' esetében, de minden kivétel nélkül szokásba jött.

Kik szoptathatnak, és azt nem teszik, magokat magzatjaikkal egygyütt több veszedelmeknek teszik-ki — Magokat, mert:

1-ör a' jelenlévő tejnek elapadását nem mindenkor eszközölhetni, de nem-is mindég tanácsos ezt cselekedni.

2-or a' tej, ha jelen marad, okoz: gyuladást-keményedést az emlőkben, sőt a' nádrában-is, bőrkiütéseket; és különféle letételek által számtalan test' és lélek' betegségeket, vannak esetek, hol hirtelen halált-is.

A' gyermekek, kiktől megtagadtatik az anyai tej, vagy dajkára, vagy álati tejre szorúlnak, történik, azonban, hogy egyikét se tűrik-el, hanem hányás, vagy hasmenés által ürítik-ki azt, honnét az említett szerfeletti kiürítéseken kívül: bőrvagyvalyakkal, görcsökkel, orrvval küszdenek, mig a' halál bajoknak véget vet.

Vannak azonban esetek, hol az anyák vagy nem szoptathatnak, vagy tiltatik nékiek a' szoptatás. — Nem szoptathatnak:

1-ször Ha halál ragadja-el őket.

2-szor Ha tejök vagy éppen nincs, vagy csak kevés, és talán rossz is.

3-szor Ha utazások, vagy egyéb foglalatosságok miatt hosszabb időre kénytetnek házokat elhagyni.

Nem szabad szoptatnia az anyának:

1-szor Ha gyenge alkotásu.

2-szor Ha vérhányásban, köpésben, sörvasztó betegségben kinlódik.

3-szor Ha görvélyes.

4-szer Ha a' buja betegség' jelei mutatkoznának.

5-szor Ha veszedelmesebb ideges betegségben van.

6-szor Ha ragadós, mellbeli, nádra, lelki, vagy egyéb örökölt nyavalyában szenved.

Ekkor a' kénytelenség hozza magával, hogy gyermekeinket dajkákra bizzuk, tudván pedig, hogy azoknak egész jövőndő sorsok innét függ, nem vakon, de ha csak lehet, orvos' tanácsesával tegyük azt, ki-is szoros vizsgálat után meghatározza, melyiket használhatjuk. A' felfogadandó személyben következő tulajdonságokat keressünk:

1-szor Életkora mintegy húsz, és harmincz esztendő közé essék.

2-szor Öngyermekének a' szoptatandóval körülbelől egygyenlő legyen kora.

3-szor Tökéletes testi, 's lelki egészséggel bírjon.

4-szer Emlői jó ki legyenek fejlődve.

5-szor Jó tejet válasszanak-el azok.

6-szor Legyen mivel, jó erkölcsü személy.

7-szer Türedelmes, és gyermek' szerető.

8-szor Tiszta, 's mind azokban járatos, melyek a' gyermek' körül történni szoktak.

Felválván a' dajka hivatalát, kívánni lehetne, hogy a' gyermeknek, mint anya gondját viselje, de ez ritka találmány, azért-is a' leggondosabban választott dajkák' gondviselése alatt-is gyermekeiket gyakran tekintsék-meg a' szülők, hogy talán rendtelenségre akadván, azt elhárithassák; juthassanak továbbá közelebbi esmeretségekbe fogadott dajkájoknak és így az okokat kinyomozhassák, melyeknél fogva, a' választás' alkalmával leghelyesebbnek itélt dajkát-is szükség lesz változtatni; mellyek következők lehetnek:

1-ször Ha a' gyermek dajkája' tejét nem szenved, 's megbetegszik.

2-szor Ha valami fogyatkozásnak, melly a' gyermekben rossz következeséket szülhetne, csak később jövünk nyomába.

3-szor Ha megromlott teje jobbitást orvosi segedelem által sem szenvedne.

4-szer Ha a' dajka lakása', életrendje', vagy egyéb környülállásai változtatása' következesében, mellyeken segíteni nem lehet, elszomorodik, és mé-lázó leend.

5-ször Ha megbetegszik.

6-szor Ha felette indulatos.

7-szer Ha tehrbe esik.

8-szor Ha tisztulása megjelen, honnét mind maga, mind a' gyermek szenvedne.

Nem elegendő, hogy egy szoptató, legyen az anya, vagy dajka, csak elején birjon a' kívánt tulajdonokkal, de szükséges: hogy azokat egész szoptatás' ideje alatt birja. — Erre nézve az anya gyakran kérjen biztos orvostól tanácsot, ki a' dajkának tejét,

érverését, nyelvét, és testi színét megvizsgálja, a' gyermeket hasonlóúl megtekinti, nem különben mind a' dajka, mind a' gyermek' életrendét szembe veszi.

19. §.

A' szoptatók' életrendje.

Mivel ritkán találni minden kívántató tulajdonokkal biró személyekre, 's mivel a' dajka' állapotján különféle környülállások változást tehetnek, vigyázni kell, kogy az bizonyos *életrendet* tartson, még pedig olyat, melly mind őtet, mind tejét jó állapotban tartsa. — Az eledelek különféleképpen táplálnak bennünket, következőleg azok' változtatására nézve, a' vér-is változni fog, már pedig minden testi nedvek a' vérből választatnak-el, csudálni tehát nem lehet, ha különböző eledelek a' tejnek szinte oly tulajdonokat adnak.

Közönségesen azt hiszik, hogy a' dajkának egész nap ennie kell, mert különben, kevés lesz teje; azonban gyakran nem kívánatos a' sok tej, de más részről még azért sem tanácsos, a' sok eledel, mint-hogy az tökéletesen meg nem emésztetvén, szinte tökéletlen rossz tej-fog készítetteti. — Éljen a' dajka, mértékletesen maga módja szerint, és ha talán alacsonyabb származásu, közönségesebb eledelék'hez, szabad egészséges levegőhöz szokott, nem kell azt egyszerre szobába zárva igen tápláló, 's fűszeres ételekre szorítani, mert ez által betegség, és a' tejnek megromlása hozatik-elő, éljen ő könnyen emésztén-

dő, 's egyszersmind oly tápláló eledelkkel, mellyek a' gyermek' korához illő tejet adnak.

Egy újszülöttnél megkivántatik; hogy ha a' szoptató' teje ritka: az, könnyen emészthető 's kevesebbé tápláló eledelék által maga valóságában fentartassék; — ha pedig sűrű, a' gyermek által nem emészthető volna, az hasonló eledelkkel tétessék ritkábbá, ilyenek átaljában a' növények országából használandó étkek, u: m: árpakása, riskása, dara vízben főzve, édes gyökerek, ilyen gyümölcsök 's a' t. A' gyermek' kifejlésével az anya tej-is sűrűbb, és táplálőbb lesz, erre nézve, a' dajkák' tejét-is mértékletesen tápláló eledelék által olyanokká kell készitnünk.

Következendő ételek tiltatnak a' szoptatóknak:

1-szor *Savanyu eledetek* nagyobb mennyiségben, a' kevesebbé savanyuak mértékletesen nem ártanak, mert ritkitják' a' vért, frissítő 's kevéssé hűtő erővel bírnak, külömben előmozditják' a' gyermekben-is a' savanyak' készítését, a' honnét több betegségek veszik eredeteket.

2-szor *Sok hús etedel*; ez által a' vérben nagyobb mennyiségű lúgsó készül, és ha e' mellett csupa vízzel él a' szoptató, sárga, csipős teje romlásra, a' gyermekek pedig különféle bőr' nyavalyákra, 's lázokra lesznek hajlandók.

3-szor *Az édes*, főkép mézzel készített étkek; mert sok nyálkát tartván magokban, a' savanyodásra hajlandók, szeleket, felpuffadást okoznak. Illyenek

4-szer *A' nehezen emésztendő sózott*, vagy *füstölt* ételek, és a' mellyek *rothadásra* hajlandók, u:

m: vérből készített étkek, félig romlott vadak, szalona, sajt, kemény tojás, és minden kövér étkek.

5-ször Mind azok, mellyek hathatós szagok, vagy csipősségek által különböztetik-meg magokat, u: m: retek, mustár, hagymának nemei; ezek először szagos tejet készítenek, de egyszersmind erejük által görcsöket, hascsikarást, bőrkiütéseket 's a' t. okoznak.

Ártanak, még a' fűszeres étkek-is felmelegítvén a' vért, annak egyszersmind csipősséget szereznek, a' tej, melly szinte hasonlóvá lesz gyengíti a' gyermek'teste' keményebb részeit, az igen tüzes vér pedig legrosszabb nyavalyák elfogadására lesz hajlandó. — A' bort égetbort, kávé, chocholádét éppen kerülje a' szoptató, vagy csak igen mértékletesen éljen velek, mert ezek valódi mérég gyanánt munkálódnak a' gyermekre, kik meggyengülnek; görcsös rángatodásokra, köszvényre, sőt fulladozásra-is lesznek hajlandók; nem különben a' gyermek'kori betegségeket, fogazást éppen nagy bajjal állják-ki, vagy azok alatt el-is hálnak. — Mi fogantja lehet a' részegítő italoknak, már, eléggé kitetszik, hogy az olyanok után elválasztott tejtől szinte kábultak lesznek a' csecsemők-is, melly állapot igen veszedelmes, és nem ritkán halálos. — Legegységesebb ital a' viz, lehet ugyan egy pohár, vízzel kevert bort, vagy jól kifort sert inni; — reggel theát tejjel, vagy tiszta tejet, serlevést, kávé-is gyengén tejjel, vagy chocholádét fűszer nélkül, szolgáljon azonban sinór mértékül: hogy hasonló italok után csak két, vagy három óra múlva szopják a' gyermek. — Természetes, hogy az egész életmód a' gyermek, és szoptató

testalkotásához alkalmaztassék, a' gyengébbeknél az étel, és ital-is könnyebben emészthető, mértékletesen tápláló legyen, az izmosoknál ellenkezőkép. — Ha a' dajka beteg ne szoptassék, mert a' tej könnyen részesül a' betegségben, ha pedig orvossággal él, annak erejét a' gyermek is fogja érezni; a' hosszasan, tartó betegség alkalmával tehát más dajkát kell választani; ellenkező esetben álati tejjel tápláltassék a' gyermek dajkaja felgyógyulásáig.

Hibáznak a' dajkák ezen rendszabások ellen a' legjobb felvigyázat mellett-is, igen kárhozatos tehát a' gyermeket egy tulajdon szálásán lakó dajkának által-adni, ki kényére élven, minden pillantásban ártalmára lehet a' kisednek. — A' levegő tisztaságáról, változtatásáról, testi mozgásról, indulatokról, a' szoba, 's tulajdon test tisztán való tartásáról felyebb tevék említést, szinte kerültessék az álmatlanság, és meghűtés. A' testi tisztaság' kedvéért igen ajánlható a' gyakori mosdás, főkép langyos fürdő által, a' mindennapi fésűlködés, fejer, és felső ruhák' rendes váltogatása, mert külömben könnyen árthat a' dajka gyermekének tisztátalan teste' szagos kigözölgése által. — Figyelmezzen a' dajka mindennapi székletételére-is; melly ha nem következne, vagy a' szorulás tovább tartana, valamint akkor-is, ha hasmenéssel bajlódnék, orvosnak tétessék jelentés; — ezen idő alatt pedig, és ha tisztulása megjelen, ne szoptassék, hanem tejjel táplaltassék a' kised. — Ártalmas, mint említettük a' férfiúval való közösülés, azért jó lesz minden alkalmatosságot elmellőzni, hol az történhetne; ha pedig házas a' személy, sokkal tanácsosabb felvigyázat mellett férjéhez bocsájtani,

mint, hogy titkon történjék az, vagy ennek hiányján a' személy nyughatatlankodjék: mert a' feletébb kivánt, és nem történhető közösülésnek-is rossz következtetései.

Nincs ember hiba nélkül, erre nézve az okos házi anya nyugottan fog engedni a' dajka' kisebb hibáinak, sőt szeretettel, barátsággal, kedvezéssel fogja annak hajlandóságát megnyerni, nem-is fogja bizonyára elmulasztani, hogy őtet, mint szeretett magzatja' második anyját, többi házi cselédjeitől megkülönböztesse.

Táplálás álattej' segedelmével.

Ha lehetetlen az anyának szoptatnia, 's nem kaphat alkalmas dajkát, vagy elfogy hirtelen mind kettőnek teje, a' szükség hozza magával, hogy más, de oly úton neveltessék a' gyermek, melly annak természetével meg-egyez. Ezen foglalatosság ugyan sok fáradságba 's gondba kerül, de ha a' kivánt feltételek mellett eszközöltetik, kipótolja csak nem egészen a' szoptatást, sőt, ajánlhatóbb, mintha az anyának, vagy dajkának betegsége' miatt teje rossz, vagy ha ez hivatalának csak restül felel-meg. Mivel pedig valódi gondviselőnet szinte oly nehéz találni, mint hasonló dajkát, kivántatik, hogy illó segítség mellett az anya maga vegye által gyermeke' tápláltatását, annál-is inkább, minthogy ily esetekben kétszörös gondviselés szükséges célunk' elérésére.

A' tej egyetlen eledele a' csecsemőnek, különféle álatok' teje pedig szinte különböző: már ritkább, már sűrűbb, és kövérebb; erre nézve szükséges vagy olyat választani, melly a' gyermek' korának megfelelően, vagy azt némü szerek' keverése által olyanná változtatni. — A' használandó tej egészséges, és mindég ugyan-azon álattól fejessék, mert ha egészségtelen, vagy rosszul él, teje-is rossz, és szinte különböző az egynemü álatokban-is. — Nagyon használna ha a' gyermek a' kifejt, és természeti meleggel bíró tejet azonnal kaphatná, de ez mindég nem történhetik; azért-is a' jelen meleget úgy tartjuk-fel, hogy a' tiszta tejes edényt egyenlő meleg vízbe tesszük, és a' könnyü savanyodást benne felolvasztott czúkorral gátoljuk-meg.

A' czél' elérése' kedvéért sok külön formájú szópó 's ivó edények ajánlottak, mellyek most-is szokásban vannak: használni lehet azokat, csak hogy üvegből készítettessenek, magokban semmi érczet ne foglaljanak, és minden étetés után forró vízzel szorgosan mosassanak-ki. — Azonban legegyszerűbben, és legkönnyebben hozhatjuk szinte azon következt elő: ha mingyárt kanálra, későbbben fűdzsára, pohárra szoktatjuk az e' módon táplálandó kisdedeket, a' mit azok könnyen megtanúlnak; de még más hasznai-is lehetnek ezen módnak, u: m: szívás által nem erőltetik a' gyenge mell, az elválasztás, és tisztaság-is könnyebben eszközöltetik.

Első napokban a' savó legjobban kipótolja az anyatejet, későbbben élünk szamar, kecske, vagy

tehén tejjel, mellyekhez a' gyermek' életkorához, és test alkotásához képest kissebb, vagy nagyobb mennyiségű meleg vizet keverünk. — A' szamar' tej leginkább hasonlít az emberihez, mellyet, ha házunknál tartunk, ételére jobban vigyázhatván, czélunkat inkább előmozdítjuk. — Ha egy font tehén tejben egy lat édes mandulát szét dörgölünk, a' tapasztalás szerént szinte, emberi tejhez tesszük azt hasonlóvá. — Az első tizennégy napokban elég, ha minden huszonnégy órában egy meszelyi tejet kap a' gyermek, azon túl egy negyed meszellyel, szaporíthatni azt; az első hónap végével kaphat naponként másfél meszelyit; a' harmadik hónap felé két meszelyt; sőt ha a' gyermek igen étkiváló, 's könnyen emészt, három-is adhatni nékie. Három hónap' elmúltával szoktathatni lassanként levesre, pépre, kására, 's egyéb könnyen emésztendő ételekre.

Az ételek' adásakor következőkre kell ügyelni
 1-ször Az étel akkor adassék; mikor különben a' kisedek tejet szoktak kapni.

2-ször egy mellett maradjunk, és gyakran ne változtassuk azt

3-szor egyszerre többfélét ne adjunk

4-szer az ételmaradék, felmelegítettven, többé ne használtassék

5-ször valamint a' tejet, úgy az étkeket-is bizonyos mennyiségben kell adni, ne hogy megterhelvén a' gyenge gyomrot, betegesekké tegyük az emésztés műveit.

Az említett lágy eledeleket tejjel váltólag mindaddig használhatni, míg a' fogak' megjelentével ke-

ményebb étkekre foghatjuk kisdedeinket; megjegyezni méltó, hogy, jó ugyan a' gyermekeket különféle, sőt minden ételekre szoktatni; de, némely szülők' gondolkozása szerént, nem mingyárt a' kisdedkorban; mert a' gyenge életművekre, csipős, sós, és hevesítő létrészei némely étkeknek erősen hatnak, azonkívül nem-is mindenik egyez-meg a' tej-jel, mellyet kap a' gyermek.

Ide kívántam rekeszteni a' szopgömböczökkel (czuczlikkal) való, visszaélést, mellyek a' savanyak' készítésére adnak alkalmatosságot, azonban folyvást nedvesítik a' közellévő részeket, honnét veresség, kisebesedés, ezen kívül a' száznak, ajkaknak roszt formája következnek, nehezítik továbbá a' fogak' kijövését-is, mert az inyek folyvásti nyomás által megkeményednek.

18. §.

Gyermeki étkek.

Bevan bizonyítva, hogy a' tej, ezek közül pedig az anyai legalkalmasabb a' gyermek' táplálására; említve - is van, hogy a' sűrű, 's kövér tej károsan hat a' kisded' gyenge emésztő műveire, minden kétségen túl van tehát, hogy a' kemény, és nyúlós ételek soha se táplálhatják illendően a' gyermekeket, kárhoztatni - is lehet a' vétkes szokást, hogy az újszülöttek azonnal lisztből, vagy zsemle' morzsalékból, vizből, és czúkorból készített kása forma ételekkel neveltessenek, mert közönségesen ezek' következtében halál áldozatjaivá lesznek. — Ösméretes hogy a'

liszt földes részein kívül, sok nyálkával bir, mellynek egyrésze felolvad a' vízben, de másika nem; az emésztés pedig a' gyomor, és annak nedvei által történik, az említett részek tehát nem olvadván-fel, táplálni sem fognak; a' korosodott embereknél-is, ha a' készítés ételek bizonyos mód szerént nincsennek készítve, a' gyomorban nyomást, savanyús bőfögéseket okoznak, innét vette eredetét: a' kenyérnek kovász, és dagasztás által való készítése, hogy így a' felnem olvadó részek a' poshadás (Die Gährung) alatt kifejlődő savany által olvasztassanak-fel, és így az emésztésre alkalmassá tétessenek; csudálni nem lehet tehát: ha a' folyvást adott lisztből készült ételek a' kisdéd' gyenge gyomrában, mellynek nedvei kevés erővel birnak, és inkább a' vízhez hasonlítanak, nehezségeket, sőt-gyakorta halálos betegségeket hoznak-elő. — Ehez járúl az-is, hogy az estve hasonló péppel megtöltött gyermek' gyomra nehezebben emészti-meg azt, későbbben jelen meg tehát az étvágy; a' dajkának pedig kevesebb baja lévén éjszakan kisdédével, minden nap fogja azt ismételni; szerencsétlenségre ezen étektől nagy hasat kapnak a' gyermekek, sok anyák pedig egész dicsőségeket gyermekeik' kövérségében helyeztetik, mellyért-is csak nem lehetetlen ezen oktan szokást kiirtani. — A' liszt' nemei közül leginkább használtatik a' búzaliszt, ez pedig legnyúlósabb nyálkával bir, úgy, hogy azt gyenge gyomornak megemészteni lehetetlen; innét hasonló gyermekek meghajlandóbbak: bélférgekre, sáppadtak, elsoványodnak, hasok felpuffad: mert a' gyomor', belek', máj', bélfodor' szívóedényei, s mirigyei, mintegy fejer keményítőhöz hasonló mas-

sával telnek meg; utolyára pedig valódi sorvban vesznek - el.

Ha még-is minden szomorú tapasztalásnál, és bizonyodott káros következéseknél fogva a' gyermek szárazon tápláltatnék, adassék első hétben higleledel nekie, u. m. Savó, vagy, vízzel kevert tej, mind kettő cukorral édesítve, azon túl ugyan lehet más eledelekre-is szoktatni őtet, de vigyázva, hogy ezek higabbak, és könnyen emészthetők legyenek.

Erre ajánlható a' következő:

Legfinomabb lisztből készült kétszersült (Zwieback) zsemle héj' vagy száraz fehér kenyér' morzsalék forró vízzel leöntetvén, az abból készült kása fakánállal szorgosan kavartassék, hogy csomók ne eredjenek; kevés mennyiségű cukrot kevervén közé, annyi, tejjel eresztessék-fel, mennyi a' sűrű kását higabbá teszi. — Lehet az említettet, tej nélkül-is készíteni.

Camper következőt ajánl:

Főzessék kétszersült esső vízzel szorgos kavarással mellett, a' kész péphez adassék leves orvosi szappan, és cukor. Mentül több cukor adatik hozzá, annál kellemetesebb, csak hibás előítélet az: hogy ártalmas legyen a' cukor a' gyermekeknek, inkább igen előmozdítja az emésztést.

Soha se készítettessék több, mint a' mennyi egy napra elegendő, sőt tanácsosabb mindég frisset hasz-

nálni, ne hogy savanyodásával árthasson. — Tartassék az étetésben bizonyos rend: nappal mintegy minden negyedik órában, éjjel pedig egyszer kapjon a' gyermek. E' mellett adassék későbbben: Hús'leves zsemelével, szinte evvel serleves-is, a' mi főkép akkor ajánlható, ha a' gyermek a' tejet nem szenvedné. — Italúl szolgáljon két rész víz egy rész tejjel, később egyenlő mennyiségben keverve. Nagy figyelmet érdemel a' megédesített savó, melly a' tiszta, nem forralt, és tej'felétől ment tejből választatik-el: ha ahhoz eczetet vagy aszott, és meleg vízben fellágyított borju' gyomrot adunk, az egészet pedig meleg kemenczére, vagy csak meleg hamura, teszszük, hogy így lassan átmelegedvén, felén a' savó választassék-el mellyet részenként a' fenéken maradt túróról leöntünk. — Ez főkép első napokban igen ajánlható, sőt ha beteges a' gyermek, az élet' fentartására maga elegendő. — A' nagyobb mennyiségű meleg thea gyengíti az emésztő műveket, felfúvást, nagyobb mennyiségű vizelleti kiürítést, sáppadtságot, és testi soványságot hoz -elő, kevesebbé árt, ha nem minden nap, és tejjel keverve használtatik.

Ha egészségöket óhajtjuk gyermekeinknek, ne kinozzuk első esztendőikben oly étkekkel, mellyeket magunk eszünk. Húsétel, bor, erős sör, kávé, chocholádé, fűszerek erősítés tekintetéből ne használtassanak, mert izgató erejek által ártanak, és görcsöket hoznak -elő, sőt az ily gyermekek, fogazás, vagy más előhozott betegségek' áldozatjává lesznek; jó lesz tehát: ha csak a' második esztendő' végével szoktatjuk lassanként azokra, akkor -is eleinte, kisebb mennyiségben.

Tartassék:

1-ször az ily táplálás mellett legnagyobb tisztaság, mert ennek a' kisdedekre sokkal nagyobb befolyása van, mint a' korosabbakra, könnyen történhetik tehát, ha valami ártalmas kevertetik ételek közé, hogy legveszedelmesebb következesek hozatnak-elő.

2-szor ne főzessék vagy tartassék a' pép, tej, 's a' t. rosszul mázolt föld, vagy veres, sárga réz, ólom 's a' t. edényekben; mert ezek a' savanyodott étkek által való olvaszthatóságok miatt mérges befolyásokat hamar mutatni fogják.

3-szor Itala szinte nem ércz, de üveg pohárból adassék a' gyermeknek.

Mindenek felett a' savanyú, vagy könnyen savanyodó, sós, és olajos ételek kívánnak figyelmet, mert ezek az érczek felolvasztásában fő helyet tartanak.

19. §.

Természeti kiürítések.

A' természetes kiürítések, mint: a' vizelletet sőt a' szék'letételt-is vissza tarthatja a' korosabb, ez nem történik a' gyermekeknél, hanem ha a' víz-hólyag a' benne öszvegyülekezett vizellet, és a' vég-bél az egybegyűlt emésztet által izgattatik, azok a' bent foglaltat öszvehúzódások által kiürítik; ezen korban mind a' két kiürítés gyakortabb, a' szék pedig higabb. Ha tehát valamellyik megrekedne, vagy az utóbbik keményebbé válna, gyanithatni valami bete-

gest, azért-is jó azonnal orvosi tanácssal, és nem egyéb kuruzsolással élni.

Mutatja a tapasztalás, hogy oly álatok, mellyek korosabb idejökben legkönnyebben hánynak (mint az ebek) szopások ideje alatt soha se lepetnek meg általa, azonban a gyermekeknél ez igen gyakori tünet. Okát az anyában, vagy dajkában találhatni fel, kik könnyebbi, 's hamarábbi szoptatás kedvéért emlőiket ujjakkal nyomják; vagy ha álati tejjel tápláltatik a gyermek, hirtelen nagyobb mennyiségű tejet öntenek a kanál, vagy egyéb ivóedények segítségével a kisdedek szájába, kik azt mind két esetben mohón nyelvén-el, vissza hányják. Bizonyos tehát, hogy a gyakori hányás a gyomornak hirteleni 's szerfeletti megtöltése által okozatik. — Említést érdemel a hányás azon tekintetben-is, hogy némely anyák hibás vélekedése megczáfoltassék, kik, mivel a hányás által kivetett tej öszve ment, és túróhoz hasonlít, hiszik: hogy a tej emészthetlensége okozta legyen a hányást. — Tudjuk azonban, hogy a gyomorban találató nedv savanyu természete által, nem csak a tejet, de minden megaludni szokott étet igy változtat-meg, a higabb részeket szivóedények veszik-fel, és a test táplálására fordítják; a vastag nem tápláló részek pedig a beleken keresztül vitetvén, székletétel által ürítettnek-ki.

20. §.

A' Gyermek - szoba.

Nagyon szokásban van: a' gyermekeket egy fél-re fekvő, nedves, alacsony, és fris levegővel szü-

kölködő szobába rekeszteni, gondolván, azoknak a legnyomorultabb lakás - is jó, nagy befolyása van azonban ennek az úgy - is igen érzékeny kisdedek' egészségére. — Legyen tehát szobájok tágas, és magas, hogy a' kigőzölgés levegőjét egészen ne ronthassa, főkép, ha idő változások a' szabad levegővel való közösülést nem engedik, így találnak a' gyermekek - is elegendő helyet a' szükséges játékra, 's testi mozgásra; legyen továbbá száraz, és csak ha lehet, nem a' föld alatt; tanácsos továbbá, ha a' szülők' szomszédságában lesz, hogy így gyermekeiket gyakran megtekinthessék. — A' lehetséges sérteések' eskerülése' okaért, ne legyenek az ablakok alacsonyak, a' kijárást közel a' lépcsőkhöz; kandalólk, ha jelen vannak, szorgosan őriztessenek, a' szükségtelen házi eszközök eltávoztassanak, a' szükségesekek pedig a' gyermekek' nagyságához alkalmaztassanak. Ügyeltessék a' tisztaságra; ne mosassék, száríttassék, vagy vasáltassék ezen szobában gyermekruha, pólya, vagy ágyi eszköz: naponként takaríttassék - ki, ez' alatt a' gyermekek más szobába vitessenek által, szinte ekkor nyitassék - ki ajtó, vagy ablak a' levegő' tisztítása végett.

Füstölő, 's szagos szerekkel nagy vigyázattal kell élni, minthogy ezek az igen érzékeny kisdedek' tüdőire, 's szagló idegeire erősen hatnak, könnyen fúldoklást, görcsöket, és más következéseket hoznak-elő. Hasonlóul árt a' parázsszén melly a' pólyák', és ruhák, kimelegítésére használtatik.

Ha a' környülállás engedi, a' hálószoba különbözö legyen a' nappalítól, minthogy ennek levegője

a' test', étel', és egyéb kigőzölgésektől felette romlott.

21. §.

Ébren-lét, és álm.

Az *ébren lét* emészti az élet'erőt, előmozdítja a' vér'-kerengést, és ha tartósabb a' testet ellankasztja; ezen változásokat vesszük észre a' gyermekben-is, kinél még a' növést-is akadályoztatja. — Az *Álomnak* ellenkező következései vannak, azért-is sokat aludják a' gyermek, hogy így növése, a' tej' megemésztése, 's testi ereje eszközöltessék, nincs-is egyéb foglalossága a' kisedednek, mint: evés, és alvás, de mennyire legyen szükségek az utóbbira, a' természeti ösztön-is bizonyítja, melly a' gyermeket oly gyakori álmra kényteti; első három hónapban el-is alhatják két harmadát életöknek. A' gyengébbek közönségesen többet alusznak, mint az erősek, de ezek-is tovább, ha gyomrok tejjel van terhelve.

Nem lehet tökéletesen meghatározni mikor, és mennyit kellessen aludni; egész nap ugyan nem jó aludva hagyni a' gyermeket, mert ez által elméje tompul, vére sűrül, teste restül, és inkább gyengül, mint erősödik; de ellenben nem lehet nem kárhoz-
tatni azon dajkákat, kik, hogy éjjeli nyugalomban ne hátráltassanak, a' csecsemőt nappal külön játékokkal, és mozgásokkal álmától visszatartják, valyon ki aludta é magát, vagy nem? arra nem-is gondolnak. — Könnyü pedig erre reá ösmerni; mert ha a' felébredt, vagy felkültött gyermek, nem álmos

kinézése mellett, vidám, és jó kedvű, jele, hogy eleget aludott, ellenben keveset.

Károsok a' következesek, ha a' gyermek álmából rázás, kiabálás, dörömbözés által ébresztetik-fel és hirtelen világosságra vitetik, vagy keményen szólittatik meg; ezen hathatos benyomások annyira érdeklik a' kisdedek érzőtehettségét, hogy a' legveszedelmesebb ideges nyavalyákat-is elkaphatják; — ekkor történik, hogy a' felköltött gyermek sir, kedvetlen, és még félig álmodozik. — Ha ellenben játszadozva, csókolódva, 's csak lassanként ébred-fel nevetni, 's karjait önmaga fogja nyújtani hogy ágyából emeltessék-ki; figyelni szükség tehát, hogy a' csecsemő felébredése' alkalmával csupa kellemes tárgyakkal vétessék körül. — A' híres Montagne ezen tekintetből fíjacskáját első esztendeiben muzsika szóval ébresztette-fel álmából.

A' valódi, 's nyugalmas álom természeti ösztön' szüleménye, nem-is lehet azt mindenkor mesterségesen előhozni; ha nem aludván gyermekünk, azt külön módon kívánjuk elaltatni, ártalmára leszünk nekio; de oktanabb szokás még: kiabálás, ijesztés, sebes mozgás által alvásra kényszeríteni; ha nem, alhat, jobb nyugtalansága' okafelfedezésével foglalatoskodnunk, mert már vagy eleget aludott, vagy éhes, vagy tisztátalansága, 's folyvásti fekvése kellemetlen testének; ezeken ha segítettünk, bizonyosan előbb, vagy később nyugalmas álomba fog merülni kisdedünk. — Igaz ugyan, hogy néha rossz szokás, vagy makacsság oka nyugtalanságának; ne kívánjunk ekkor hízkelkedéssel, és fenyegetőzéssel

segíteni bajokon, mert így rosszaságokban még jobban megátalkodnak, legjobb őket magokra hagyni, mert ha a' jelenlévők' irgalmassagát meg nem nyerhetik, önként elhalgatnak. — Ha semmi sem használna, szükség lesz orvosi tanácsot kérni a' beteges álmatlanság' eltávolztatására.

Legyen fő gondja az anyának, hogy gyermekét dajkája' veszedelmes következésű szereitől megóvja, mellyekkel annak álmát jobbitani kívánja; ilyenek az édes czuczlik, éget borral való mosás, feje alá tett safrány, gyenge simogatása, 's dörszölése, sőt csiklandása is a' hasnak, alfelnek, és kutacsóknak, továbbá a' mákfejek' lefőzte, abból készített levesek, az úgy nevezett nyugodalom por' s a' t. — Ezen szokások, és szerek által hozatik ugyan álom elő, de ez nem természetes, nem is nyugalmas; ártalmasak továbbá az említett szokások, minthogy különféle érzésekre előkészítik a' kisdedekeket, az említett szerek pedig bódító erővel bírván, elkábitják a' fejet, tompítják az elmét, de e' mellett nem ritkán hoznak görcsös rángatodzásokat, és gutaütést-is elő; — Az álom' előmozdítására babáktól, dajkáktól, vén asszonyoktól 's a' t. ajánlatott szokások, és szerek feleslegesek-is; mert ha a' gyermek nem éhes, sokat nem aludott, tisztában van, természeti ösztön által álomra kényszerítették, ha pedig ekkor sem részesülne a' kívánt nyugalomban, bizonyosan valami beteges állapot van jelen; annak pedig kikeresését, és gyógyítását a' tapasztalt orvoson kívül másra bizni nem tanácsos.

A' tollas ágybéli ártalmas nagy melege által, honnét izzadás, nyugtalanság, rossz álmok, és nagyobb kül levegő eránti érzékenység származnak, kitakarozván tehát a' gyermekek, könnyen meghűtik magokat, és megbetegesznek; csak hideg téli napokon a' gyengébb alkotású gyermekeknél használtas-
 zék melegobb tollas ágynemű, különben sokkal tanácsosabb, és egészségesebb, ha lószőrrel nem nagyon keményre tömött mátrácz, és fejpárna, takaró gyanánt pedig, egy paplan használtatik. — Az ágyában fekvő kisdédnek feje, 's törzsöke' felrészre kevésse felemelve legyen, mert így nem tolódik oly erővel a' vér a' fej, és mell felé; a' fej tehát szabadabb, a' lehelés könnyebb lesz, a' szájüregben egybegyűlt nyálka-is könnyebben folyhat-ki, 's fuldoklást nem okoz; ha pedig felébred álmából az alvó gyermek, magasabban léven feje helyzetetve, minden erőltetés nélkül láthatja a' körüllevő tárgyakat. — Szokásban van az alvónak oldalfekvést adni, ez igen jó, mert így nyála szájából könnyebben folyik-ki, valamint akkor-is, ha hányás háborgatná azt; azonban vigyázni kell: hogy nem szüntelen egy, de hol egyik, hol másik oldalra fektessék a' gyermek, különben az oldalrészekben, mellyeken feküdni kéntelenitetik akadályoztatik a' vérkerengés, azért-is tapasztalni, hogy az ellenoldal tökéletesebben fejlődött-ki, sőt vannak esetek, hol a' nyomott oldal meg-is meredett; jó lesz tehát minden lefekvés előtt a' helyzetet változtatni, 's néha, ámbar ritkán hanyat fekvést-is engedni.

Hiba, ha a' gyermek', és dajka', vagy csak előbbinek ágya kárpitokkal vótetik körül, mert ez által

a' szabad levegő' járása akadályoztatik, ez pedig az alvásalatti szapora lehelés által könnyen megromlik; árt ez még a' szemnek-is, mert ha setét kárpitja alól nagy világosságra vitetik a' gyermek, örökös vakságot, vagy legalább-is tetemes kárt okozhatni a' látásra nézve. — Levegő, nagyobb világosság, és legyek ellen kívánván védelmezni alvó magzatinkat: takarjuk-be ágyokat távolabbi kiterjedése finom ritka hálószővettel; hogy így elérvén célunkat, nagy segítség, vagy a' levegő' elzárásával ne ártsunk. A' világosságot úgy alkalmaztassuk, hogy az előlről hasson fekvő gyermekeinkre, mert különben felfelé, vagy oldalt kénrtetvén azok nézni, kancsalság, és más izetlenségek hozatnak-elő a' szemekben.

Ha a' gyermek ritkábban vétetik-fel ágyából, vagy ha ébred, játékait melléje rakván ott hagyatik, a' lomhasághoz szokik, nem gyakorolhatja mozgástehttségét, ágyának szünteleni nyomása fájdalmat okoz nékie, 's az, melege által gyengit-is.

Az újszülöttek közönsegesen sokat alusznak, de az idősebbeket lehet szoktatni, hogy bizonyos órákban, és főkép éjszakán aludjanak. — Az álomra hajlandó kisdedeknek lehet első esztendőben minden rossz következés nélkül lassan dalolni, és hogy a' cél annál könnyebben éressék-el, mozgathatjuk halkal karjainkon őket; ez által minden figyelmeket megnyerjük, de kisdéd lelkek elunván a' hang' egyformaságát, hamar nyugalmas álomba merülnek. — A' lármas dallok által inkább hátráltatik az álom, és a' gyermek ijedez. — Szoktatni kell továbbá a' magányos alvásra-is, mert két külön alkotásuak ha hosszabb

ideig együtt alusznak, változást szenvednek; a' mit a' korokra különböző házas emberek között legjobban tapasztalhatni: mellyek közül az egészségesebb, és ifjabb csak hamar megvénül, az öregebb ellenben erejére, 's egészségére nézve gyarapodik.

22. §.

T e s t i m o z g á s o k.

A' mozgás kétféle: *cselekvő*, 's *szenvedő*. *Előbb* bit gyakorolja a' gyermek már születése előtt anyja' méhében, mellyet mint említettem szoros pólyák, és ruhák által hátráltatni nem szabad; hanem az ágyban, vagy pokroczczal beterített szoba' pallóján illő felvigyázás mellett szabad mozgás engedtessek nékie.

A' *szenvedő* mozgásnak többek nemei :

1-ször Figyelmet érdemel a' *bölcsőkkel* való *viszsaélés*, mellyek által almatlan gyermekeket szoktak alvásra kényszeríteni; meg nem gondolván: hogy az mesterséges álm, tehát nem nyugodalom, mert ezen mozgás elkábitván a' kisdedet, a' bódító szerekhez hasonló álmat szerez; de e' mellett még gyakran éretlen eszü gyermekekre bizatnak a' kicsinyek, és így mint példák bizonyítják, életveszedelembé is ejtetnek ezek.

2-szor Nem feketvén egész nap a' gyermekek, szükséges azokat *fel*, és *alá hordozni*; ezt legjobban eszközölhetni az arra kézitett kosárban, vagy csak gyengyén párnába kötve 's fekvő helyzetben, a' fejét egyszersmind kevéssé felyebb emelítvén — *De* hijába a' rossz szokás nem múlhat-el, és a' gyerme-

keket ülő helyzetben húrczolja dajkája pusztá karjain, így: meggörbül a' hátgerincz nyomás esvén a' hasra, szenved az emésztés; — de ezen-is segitenek az okos tanácsok, a' gyermek' derehát t: i: már első hónapokban száros, néha halcsonttal felkészült mellényel szoritják-le, 's így ápolják a' hátgerinczet, ez által minden mozgás akadályt szenved, kegyetlenül nyomatik a' melly, has, készítettnek mesterséges sérvek.

A' karon való hordozásban nagy figyelemmel kellene élni; de közönségesen: a' fel-és alkar közötti iz táján ül a' gyermek, ez által öszvenyomatnak a' gyenge medenceze csontok, és elgörűblnek, a' mi főkép leány gyermekeknél tetemes kár; hogy pedig görbe ezen ülések alatt helyezettek, már onnét kitetszik, hogy az így hordozott gyermekeknek egyik lába mindig jobban lefele függ mint a' másik. — Legjobb a' gyermekre, de dajkájára, vagy anyyára nézve persze nehéz: ha az, háttal lévén hordozója melléhez fordulva, ennek alkarján ül, így szinte ezen oldal felkar által a' történhető félredüléstől oltalmaztatik. — Rosz továbbá, ha a' gyermek egyik karjával dajkáját nyakúnál áltöleli, ekkor felemelődik az egyik oldali vállapocza, a' kulcsont, és az egész test görbévé lesz. — Közönségesen a' gyermeket dajkája térdeinél fogja-által, és alsó végtagjainál fogva úgy nyomja tulajdon testéhez, hogy gyakran alfele, 's egész felteste szabadon függ; a' levegőben; sőt néha hátra esvén, szinte lábainál fogva tartja vissza az egész leeséstől.

Veszedelmes, ha gyermeket hordunk karjainkon: a' sebes járás, ugrálás, tánczolás, fel, és alá való

hanyás, vagy ha azt, fülénel, karjánál, ruhájánál 's a' t. fogva felemeljük, kerekbe forgatjuk, egy lábra állítjuk, mert ezen, és ezer ilyen szokásoknak szinte annyi káros következményei vannak, úgy annyira, hogy nem lehet ezen tekintetben elegendő figyelmet ajánlani, a' gyermekeiket szerető szülőknek. — Itt említhetni azt-is, ha a' gyermek, gyenge, fiatal felvigyázóra bízatik, könnyen elejtheti ez az előbit, vagy megfáradván földre teszi azt, és külön veszedelmekbe vezet. — Vigyázni kell továbbá arra-is, hogy a' gyermek ne mindég egy karon, de változólag hordassék.

3-szor A' mérsékelt rázódás, melly jó elrendelt gyermek-kocsik által történik, nem ártalmas; ha van a' következőkre figyelem:

a) Első hónapokban, felette gyenge léven' a' kised, ne kocsiztassék az, de későbbben se igen sebesen, főkép kövel kirakott helyeken, mert ez által nagyon megrázattatik, mi, hogy a' gyermeknek fájdalmas, már keserves sirásokból, mellyre fakadnak, nyilvános.

b) Soha ülő, de mindég fekvő helyzet adassék nékiék, hogy így a' lehetséges görbülések elkerültessenek.

c) Főkép nyári időben sok ágybeli takarókba ne pakoltassanak, mert izzadásra, 's innét könnyű meghűtésre adunk alkalmat. — Használhatni ugyan egy ritka szövethől készült szőnyeget, melly által a' kocsit eltakarván, a' szabad levegő-járás nem akadályoztatik, de a' nap' szerfeletti melege, világossága, 's a' szél ártalmas héliólyásai elmellőztetnek.

d) A' felfordulás eltávoztatása okáért, ne legyen a' kocszi magos, szabadon függő, vagy pedig ezen tá-

kintetből, a' kocsi egyik oldaláról a' másikra futó szíjjak által hátráltassék a' kiesés.

4-szer Nem siettetvén a' természetet, a' járás-*tehettség* jó alkatású, 's erős végtagokkal bíró gyermekeknél csak hamar kifejlik; de ezt felette nehéz elvárni az anyáknak, és a' gyermekeket karjaikon hordozó dajkáknak, azért is igyekeznek a' felig érett kisdedeknél, azt elősegíteni, 's ezeket hámoz, álló, 's járó székek, padok, kocsik által mennél előbb lábokra állítani; — vagyon é elég erő az alsó végtagokban az egész test' káros következés nélküli emelésére? szó sincs. Mi itt a' nyereség? elgörbülnek a' lábak, az említett járszerek által szüntelen nyomatik a' mell, nagy az erőlködés, és nyomás lefelé-is, innét: mell - betegségek, emésztés' hibáji, sérvek erednek, a' gyermek pedig ily módon segítettvén elő, tulajdon erejét nem használja, 's magát csak a' segítségre bizza. Itt alapul tehát: hogy a' gyermekek magokra hagyatván, harmadik évökben-is csak nehezen, bizonytalanúl, és félve járnak.

Nincs jobb, mintha a' gyermekek magoktól tanulnak állani, 's járni. Erre nézve posztóval, vagy pokróczczal bevont szobában szabadon mozogjanak, körülöttek lévén játékaik, mellyek után csuszkalni fognak; nagyon előmozditjuk ezen tehetségöket, ha a' fent említett mód szerint, pólyázzuk őket, a' kezeket t. i. szabadon hagyván, — így hamar kezdenek nyúlani valami után, azt megfogni, magokhoz huzni, vagy eltaszítani, ez által igen kifejlik az erő, 's következésképpen a' járó tehetség-is. — Mihelyt elég erővel bír a' test, felemelni igyekszik magát a' gyermek, közellévő tárgyakhoz tartozkodván fel-is áll,

akkor vigyázat kívántatik, hogy a' lehető esetől, megmentsük, szép, kedves szavakkal, játékokkal kecssegtessük őket; kik elkivánván nyerni az előmutatott tárgyat, lépést-is próbálnak tenni. — Nem sokára elérhetni tehát az örömet, a' nélkül, hogy a' fent említett következtésektől félni lehetne, 's szabadon fognak járni a' kisdedek. — A' kilenczedik holnap előtt soha sem, csak az első éstendő végével tannitassanak járni, mert elébb a' vétagok, medencze, 's hátgerincz gyengék; de ekkor más gyermekekre soha sem bizván őket, mindent, a' mi sértést okozhatna, elkell mozdítani.

Játék, és foglalatosság.

Ezeknek egy része mulatságul szolgál, de vannak esetek, hogy már ezek által akarjuk gyermekeinket bizonyos cél elérésére alkalmáztatni.

Hol a' mozgó tehetség erősödött, szinte a' lélek munkálodásai is fejlődni kezdenek; különösen ingereltetnek tehát belső ösztön által a' gyermekek testi, 's egyszersmind lelki tehetségek' gyakorlására, elkell tehát mindent követni, a' mi amaz' szabad folyását eszközölheti, ellenben félre mozdítani, a' mi ártalmas lehetne.

A' játékok, és foglalatosságok, mellyek hosszabban tartó állást, ülést, vagy más erőltetett testi helyzetet, u. m. előre, hátra, vagy különféle görbülést, kívánnak, árthatnak: hasonló formát adván a' testnek, ficzomodást, vagy törést-is

okozván; de főkép a' fej, és mell felé való vértolódás, a' has - üreg' nyomása, 's a' t. számtalan betegségek' kútfeje. — A' játékra szolgáló eszközök különös figyelmet érdemlenek: anyagjok, színek, formájok, és használás módjokra nézve. — Ne legyenek tehát mérges érzéből, vagy üvegből készítve, mérges festékekkel színesítve; igen nehezek; oly formájuk, hogy a' testet sérthessék; oly használsuak: mellyek a' test, vagy lélek' munkálódásait akadályoztatják, nagyobb erőt kívánnak, a' külérzéseket tompítják, vagy talán valamely belső életműre károsan hatnak.

A z i n d u l a t o k.

Mihelyt a' világba, végnélküli tárgyak' rakházaiba lép az ember, különbözőleg hatnak a' kül dolgok érzékeire, mellyre szinte külön érzés következik; ez a' csecsemőkben igen tökéletlen, mert kül érzékei tompák, a' lélekben ezek által előhozott képek-is csak homályosak, — de mentül inkább gyarapodnak azok, erősödnek azonnal érzékei, 's tanulják a' benyomásokat különböztetni, innét a' kellemest kívánni a' kellemetlen utálni fogják.

Bírnak tehát a' gyermekek *indulatokkal*, és valóban az érzékieket (die Sinnlichen) meg sem tagadhatni tőlök, vehetni ezt észre már a' leggyengébb korban, de a' két, vagy három esztendősknél nyílvábban mutatják magokat, és néha nagy mértékben-is. — Minden emberrel vele születik az ő tetteit határozó

véralkatja (moralisches Temperament); — A' legkisebb gyermek, noha nem szólhat, de bizonyos jelek, és viselet által nyilván mutatja hajlandóságait, innét van: hogy némelyek vigak, barátságosak, szeretettel bírók; mások ellenben: morgók, haragosak, irigyek 's a' t. — Mentül több alkalmatosság adatik nekik, bizonyos hajlandóságaikat követni; annál inkább begyökerezik, sőt utoljára szokásba-is megy által-az, úgy annyira, hogy az észére tért emberi kornak-is dolgába kerül azokat zabolázni. Itt alapítatik tehát, hogy mentül inkább kerültetik az alkalmatosság a' jelenlévő hajlandóságot gyakorolhatni, nem csak annál inkább veszi a' gyermek azokat, de azok tökéletesen ki-is irtathatnak. Sőt ellenben, ugyan ezen oknál fogva, az okos bánásmód által, oly hajlandóságokat tehetünk tulajdonivá gyermekeinknek, mellyek előbb legkevesebbé sem mutatták magokat, ha gyakran igyekszünk azokat bennük feléleszteni.

Nagyon dicséretes, de egyszersmind igen bajos része a' nevelésnek: a' született rossz hajlandóságok' kiirtása, a' jók' beoltása, vagy, ha jelen mutatkoznak, azok fentartása. — Ezen cél, természetesen, nagyobb, és két esztendőn felül lévő gyermekeknel könnyebben érhetni-el, kik először már szavaik által jobban kijelentik gondolatjaikat, és így hajlandóságaikat-is; de másodsor, az ezeken változtatni kívánó Nevelő foganatosabban használhatja a' módokat, mellyeket célja' elérésére intéz.

Ámbár ez tagadhatatlan, még-is történnek a' kisdetek körül oly dolgok, mellyek az indulatokat

magok-is szülhetik, a' jelenlévőket fentarthatják, és megerősíthetik. —

Illyenek : az ijedés, és harag.

Ezen két indulatok mennyire ártanak a' korosabb, és tökéletesen kifejlődött embereknek, mutatja a' mindennapi tapasztalás; de már egy érzékeny, és minden benyomásra oly felette visszaható testi alkotás, mennyire szenvedjen általok, ki kételkedik? ha az egész érző tehetség' felettebbi érzékenysége megtekintetik; éppen ez az oka: hogy a' megijedett, gyermek hirtelen elhal, görcsös rángatodzásokba esik, mellyek ha több ízben jelennek-meg, annyira elgyengítik a' testet, hogy abban az ijedésre való hajlandóság fenmarad, és az ily gyermekek később esztendőekben a' levélmozgástól-is reszketnek. — A' harag minő következéseket szül, a' szülők magok tapasztalják, kik haragos gyermekeik körül többet forgolódnak; látták már azt-is, hogy tovább tartott kiáltás alatt, a' köldök előre tolódván, ki-is nyílt, a' tüdők nagyon rázattatván, gyengültek, a' vér felhevült, és még sem távoztatják-el mind azokat, mellyek az említett két indulatot felgerjeszthetik, azokat fentarthatják, és megerősíthetik.

Ijedést gerjeszt a' gyermekben:

1-ször Ha a' mérges dajkák nyugtalan gyermekeiket ijesztő lármával, fúriai tekintettel, kezeik' fenyegetődésével, és lábdobogással igyekeznek csendességre hozni.

2-ször Ha azokat álmokból hirtelen felverik.

3-szor Ha setét háló szobájokból nagy világos-

ságra viszik - ki, vagy talán égő gyertyával közelítnek ágyukhoz.

4-szer Ha a' siró gyermeket hahotás nevetéssel ijesztő ruhákba való öltözéssel, rémitő jajgatással akarják csillapítani.

Egy szóval minden hirtelen, kemény, és váratlan benyomást ijedés okozhat a' gyermekben.

A' *harag* indítatik, és előmozdítatik:

1-szor Ha a' gyermekekkel éppen az történik, mit nem szenvedhetnek. — Ez némely szülőknél, és dajkáknál bevett szokás, hogy így a' gonosz gyermekeket makacs kívánságoktól elszoktassák, azonban ezt nem értvén a' kised mind addig mérgeződik, kiáltoz, míg végtére a' gyenge szívű jelenlévők engednek kívánságának, ezt megjegyzi a' gyermek, és annál többször él ily fortélyal akarhatja betelyesedése' kedvéért. — Nincs tehát jobb mód, mint eltávolztatni mindent, a' mi a' gyermek' ártalmára lehetne, 's így káros kívánságra alkalmat nem adni; ha pedig véletlenül kerülne kezökbe valami, ne ragadjuk az el erővel, hanem szép móddal tegyük félre, 's egyszersmind elfelejtés' okaért más valamit mutassunk - elő.

2-szor Ha a' siró gyermeket dajkája, ágyában hagyja; noha fekvését elunta, tisztátalan, éhes, vagy fájdalma van, ha tehát ekkor vesztég maradni kénytelen, nagyon természetes: hogy annál inkább fog tépelődni.

3-szor Ha a' haragos gyermeknek, dajkáját, vagy más gyermeket ütni szabad, és talán még kiszettetik - is arra.

4-szer. Ha velek kellemetlenül, gorombán bának, ok nélkül ütök őket, taszigálják, majd ide, majd oda hányák.

Elég, ha a' gyermek rosszaságáért valódilag, megfenyítetik, verés által nem jobbúl, mert okát nem tudja, és hamar - is elfelejti azt.

Igy, — midőn az épen született gyermek célirányas ápolási közt hű dajkájának, és, szakadatlan gondja alatt, a' csak neki élő édes Anyának a' földön csúsztaból lassanként ön erejéből lábra áll, nő, erősödik, és lelke, homályos burkaiból fejtekezve, eszmélni kezd — figyelmet mutat a' körültre lévő dolgokra — a' kellemes tárgyak mosolygásra derítik; örülni látszik jól folyó létének, és az első Anyám, Apám — szavakat szüléinek mintegy kezdődő hálául oly lelket ható édességgel rebezi. — Anyák! e' kellemes érzelmekre olvasztó percz legyen pótolhatatlan jutalma fáradságitoknak, e' felejtse - el veletek azon ezerféle aggodalmakat, mellyek csendes éjjeiken által - is lelketeket tán kedves kisdedeitekért nyugtalaníták! — De ne végződjék az első járásnál kezdő dadogásnál édes kötelességtek, később korig kell még anyai gondotoknak nevendékeiteket kísérnie; — mert nem csak izmos álatokká, de lelkes valókká - is kell érniök a' világot véd nélkül, keserves sirással öszöntő csecsemőknek emléőiteken; hogy lelkek, ez, az Istenség' szikrája a' rokon ég felé szállva, uralkodjanak a' földön, mellynek hideg keblébe késő vénség után a' por test, tetteiben hagyva emlékét létének ismét vissza térendő! — Neveljétek őket nemzetileg, hogy méltó tagjaivá váljanak

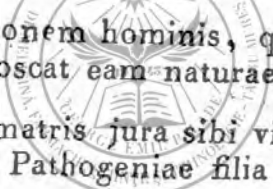
utóbb a' nagy egésznek, és érdemes unokáivá koszo-
 rús eldődeiknek! — Mert kit természeti vonzódás
 Nemzethez nem köt, az árva vándora csak a' föld-
 nek, ki lappangva bújosik a' semmiség' ölébe, —
 annak lelke ép nem lehet, és hol a' lélek beteg,
 vagy vele sinlik, vagy túl hágja a' természeti határt
 ártalmas következkésekkel a' test-is. — Nemzeti nyel-
 ven ébresztések első szendergéséből lelkét kisdedei-
 teknek ti lelkes Anyák! kiktől a' virúlni kezdő hon
 legtöbbet várhat, mert csak ez erős, és állandó ha-
 tású. — Neveljétek a' mint a' nemzeti éghajlat, és
 a' nemzet szokásai kívánják, másként tulajdon ho-
 nában örökre idegen lesz gyermeketek; pedig mit
 várhat a' haza egy idegentől, és mit egy idegen a'
 hazától! — 'S majd ha testben, és lélekben erős
 gyermeketek kitünve száz törpék felett, honjának,
 és a' külföldnek figyelmét magára vonya, a' tettei-
 ben nagy férjfiú hírszarnyára kél, és bámúlva tiszteltetik;
 valyon nem teheti e' büszkévé az anyát
 e' gondolat: ez az én emlímből szivá az első életet?!

T é t e l e k.

1. Az ember kifejlését átlátni kívánó, előbb az egész természetét ösmerje-meg.
2. A' magának anyai jogokat tulajdonító Ép-tan némű néműkép még-is a' Kórtan' szülöttje, és
3. Egyik a' másikának felvilágosítására szorúl.
4. Méltán gyaníthatni, hogy az életműségnek mindenik rendszerére, sőt még egyes életműveire-is sajátféle gyógyszerek munkálódnak.
5. A' mindennapi, s éppen nem ritka Kórfajok érdemlenek legnagyobb orvosi figyelmet.
6. Ki, alig vévén egy két kórjelt észre, azonnal gyógyrendelményhez fog: tudósnak mondatik ugyan, — de vagy tudatlan, vagy kuruzsoló.
7. A' lázos betegségek könnyebben gyógyúlnak, mint a' láztalanak.
8. Az Anyák egészségének, és szépségének nem árt a' szoptatás.
9. Az orvos sokat tudjon, legtöbbet halljon, és keveset beszéljen;

10. Mert, gyakran többet tesz bánásmodjával, mint gyógyszerével.
11. A' mivelődés, előhaladtával szaporodnak a' nyavalyák; azért nagyobb szükség van az orvosra.
12. Az emberek' helyes neveltetése, a' köz-társaság' erős alapja.

T h e s e s.

-
1. Evolutionem hominis, qui perspicere cupit; noscat eam naturae universae.
 2. Nunc matris jura sibi vindicans Physiologia, Pathogeniae filia est, et
 3. Haec filia, matre, materque filia interprete indiget.
 4. Jure suspicamur quodlibet organismi systema, et organon remedium specificum habere.
 5. Quotidianae, non raro morborum formae, sunt mediei attentione dignissimae.
 6. Qui animadverso uno alterove sympto-mate, iam ducit lineas formulae, doctus vocatur; certe est indoctus, vel praestigiator.

7. Morbi febriles facilius sanantur, quam sine feбри.
8. Lactatio sanitati, et pulchritudini Matrum nil obest.
9. Medicum multum scire, plurima audire, parum loqui oportet.
10. Saepe enim plus praestat is modo agendi, quam remediis.
11. Provecta cultura, multiplicantur morbi, quare maior Medicorum necessitas,
12. Recta hominum educatio est firmum Reipublicae fundamentum.

